Тема 12. Ірраціональні рівняння

Ірраціональними називають рівняння, які містять змінну під знаком кореня (радикала) або в основі степеня з раціональним показником. Наприклад, $x+3=\sqrt{2x-1}$; $x^{\frac{1}{4}}-10=6$.

Основними методами розв'язування ірраціональних рівнянь є: а) метод піднесення обох частин рівняння до одного й того ж степеня; б) метод уведення нових змінних; в) штучні прийоми.

При розв'язуванні ірраціональних рівнянь методом піднесення обох частин до парного степеня можуть з'явитися побічні (зайві) корені.

Так, наприклад, якщо задано рівняння $\sqrt{x+5}=x-1$, то, піднісши до квадрата обидві його частини, одержимо: $\left(\sqrt{x+5}\right)^2=(x-1)^2$; $x+5=x^2-2x+1$; $x^2-3x-4=0$; $x_1=4$ і $x_2=-1$. Коренем вихідного рівняння $\left(\sqrt{4+5}=4-1\right)$ є $x_1=4$, а $x_2=-1$ є побічним коренем $\left(\sqrt{-1+5}\neq -1-1; \sqrt{4}\neq -2\right)$.

При розв'язуванні ірраціонального рівняння, яке містить парні степені радикалів, буває корисним знаходження ОДЗ, що може полегшити його розв'язування.

Відокремлення квадратного кореня

Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt{x+2}+\sqrt{3-x}=3$. Відокремимо один квадратний корінь $\sqrt{x+2}=3-\sqrt{3-x}$, а потім піднесемо обидві частини рівняння до квадрата: $x+2=9-6\sqrt{3-x}+3-x$; $5-x=3\sqrt{3-x}$. Ще раз піднесемо до квадрата: $25-10x+x^2=9(3-x)$; $x^2-x-2=0$; $x_1=-1$, $x_2=2$. Обидва значення є коренями даного рівняння: якщо $x_1=-1$, то одержимо: $\sqrt{-1+2}+\sqrt{3-(-1)}=3$; $\sqrt{1}+\sqrt{4}=3$; $3=3$; якщо $x_2=2$, то одержимо: $\sqrt{2+2}+\sqrt{3-2}=3$; $\sqrt{4}+\sqrt{1}=3$; $3=3$.

Іноді корисно почати розв'язання рівняння з визначення його області визначення. Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt{11x+3}-\sqrt{2-x}-\sqrt{9x+7}+\sqrt{x-2}=0$. ОДЗ: $\begin{cases}11x+3\geq 0;\\2-x\geq 0;\\9x-7\geq 0;\\x-2\geq 0;\end{cases}$ $\begin{cases}x\geq -\frac{3}{11};\\x\leq 2;\\x\geq \frac{7}{9};\\x\geq 2;\end{cases}$ $x=2$. Отже, область визначення складається тільки з однієї точки $x=2$. Перевіримо, чи буде це значення коренем вихідного рівняння: $\sqrt{11\cdot 2+3}-\sqrt{2-2}-\sqrt{9\cdot 2+7}+\sqrt{2-2}=0$; $\sqrt{25}-\sqrt{25}=0$; $0=0$.

Відповідь. 2.

При розв'язуванні ірраціональних рівнянь слід пам'ятати:

1) у рівнянні корені парного степеня є арифметичними, а це значить, що значення кореня завжди невід'ємне, крім цього, підкореневий вираз теж невід'ємний;

2) корені непарного степеня визначені для будь-якого значення підкореневого виразу;

3) формальне використання властивостей кореня $\sqrt[2n]{ab}=\sqrt[2n]{a}\cdot\sqrt[2n]{b}$ або $\sqrt[2n]{\frac{a}{b}}=\frac{\sqrt[2n]{a}}{\sqrt[2n]{b}}$ може призвести до звуження області визначення рівняння, що не допустимо.

Одним зі способів, який застосовують для розв'язування ірраціональних рівнянь, є введення нової змінної. Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt{x^2-6x+9}+\sqrt{x^2-6x+18}=9$. Позначимо вираз x^2-6x+9 через t: $x^2-6x+9=t\geq 0$. Тоді $x^2-6x+18=t+9$ і вихідне рівняння набуде вигляду: $\sqrt{t}+\sqrt{t+9}=9$. Розв'яжемо його: $\sqrt{t}=9-\sqrt{t+9}$; $\left(\sqrt{t}\right)^2=\left(9-\sqrt{t+9}\right)^2$; $t=81-18\sqrt{t+9}+t+9$; $18\sqrt{t+9}=90$; $\sqrt{t+9}=5$; $t+9=25$; $t=16$. Повернувшись до заміни, одержимо: $x^2-6x+9=16$; $x^2-6x-7=0$;

$x_1=-1$, $x_2=7$. Виконавши перевірку, встановлюємо, що обидва значення задовольняють початкове рівняння.

Відповідь. –1; 7.

Рівняння виду $\sqrt[3]{f(x)}\pm\sqrt[3]{g(x)}=h(x)$

При розв'язуванні рівнянь такого виду доцільно піднести обидві частини до куба за формулою $\left(\sqrt[3]{a}\pm\sqrt[3]{b}\right)^3=a\pm b\pm 3\sqrt[3]{ab}\left(\sqrt[3]{a}\pm\sqrt[3]{b}\right)$. Раціональне рівняння, яке виникне, може мати сторонні розв'язки, тому для знайдених розв'язків обов'язково потрібно виконати перевірку.

Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt[3]{8-x}+\sqrt[3]{x+1}=3$. Після піднесення обох частин рівняння до куба отримаємо: $8-x+x+1+3\sqrt[3]{(8-x)(x+1)}\left(\sqrt[3]{8-x}+\sqrt[3]{x+1}\right)=27$. Використаємо умову, що $\sqrt[3]{8-x}+\sqrt[3]{x+1}=3$. Одержимо: $\sqrt[3]{(8-x)(x+1)}=2$; $(8-x)(x+1)=8$; $x^2-7x=0$; $x_1=0$, $x_2=7$. Перевіркою встановлюємо, що обидва значення перетворюють задане рівняння в тотожність.

Відповідь. 0; 7.

Зведення ірраціонального рівняння до системи рівнянь

Нехай потрібно розв'язати рівняння $\sqrt[4]{8-x}+\sqrt[4]{89+x}=5$. Позначимо $\sqrt[4]{8-x}=a$, звідки $8-x=a^4$; $\sqrt[4]{89+x}=b$, звідки $89+x=b^4$ і $a^4+b^4=8-x+89+x=97$. Одержимо систему рівнянь: $\begin{cases}a+b=5;\\a^4+b^4=97.\end{cases}$ Перетворимо вираз a^4+b^4: $a^4+b^4=(a^2+b^2)^2-2a^2b^2=((a+b)^2-2ab)^2-2a^2b^2$. Одержимо рівняння: $(25-2ab)^2-2a^2b^2=97$. Нехай $ab=t$, тоді маємо: $(25-2t)^2-2t^2=97$; $625-100t+4t^2-2t^2-97=0$; $2t^2-100t+528=0$; $t^2-50t+264=0$; $\left[\begin{array}{l}t_1=44;\\t_2=6,\end{array}\right.$ тобто $\left[\begin{array}{l}\begin{cases}a+b=5;\\ab=6;\end{cases}\\\begin{cases}a+b=5;\\ab=44.\end{cases}\end{array}\right.$ Розв'язками першої системи є $a=2$, $b=3$ або $a=3$, $b=2$, друга система розв'язків не має. Повертаємося до заміни й одержуємо: $x_1=-8$, $x_2=-73$. Відповідь. –8; –73.

Спряженість в ірраціональних рівняннях

Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt{1+x+x^2}+\sqrt{1-x+x^2}=4$ (1). Складемо нове рівняння: $\sqrt{1+x+x^2}-\sqrt{1-x+x^2}=A$ (2). Перемножимо почастинно рівняння (1) і (2): $(1+x+x^2)-(1-x+x^2)=4A$ й виразимо A через x: $2x=4A$; $A=\frac{x}{2}$. Таким чином, $\sqrt{1+x+x^2}-\sqrt{1-x+x^2}=\frac{x}{2}$. Додамо вихідне рівняння до останнього: $2\sqrt{1+x+x^2}=4+\frac{x}{2}$; $4\left(1+x+x^2\right)=16+4x+\frac{x^2}{4}$; $16+16x+16x^2=64+16x+x^2$; $15x^2=48$; $\left[\begin{array}{l}x_1=\frac{4\sqrt{5}}{5};\\x_2=-\frac{4\sqrt{5}}{5}.\end{array}\right.$ Перевіркою встановлюємо, що обидва корені задовольняють вихідне рівняння.

Відповідь. $\pm\frac{4\sqrt{5}}{5}$.

Розв'язування ірраціональних рівнянь з використанням властивостей відомих функцій та оцінки значень лівої й правої частин рівняння

Розв'язати рівняння $\sqrt{x^2-7x+6}=12x-x^2-36$. Перепишемо задане рівняння так: $\sqrt{x^2-7x+6}=-(x-6)^2$; $f(x)=\sqrt{x^2-7x+6}\geq 0$; $g(x)=-(x-6)^2\leq 0$. Отже, дане рівняння рівносильне системі: $\begin{cases}\sqrt{x^2-7x+6}=0;\\ -(x-6)^2=0;\end{cases}$ $x=6$.

Відповідь. 6.

Якщо розв'язування рівнянь призводить до громіздких обчислень, то іноді варто скористатися властивостями зростання чи спадання відповідних функцій. Це можна зробити так:

1) дібрати один чи кілька коренів рівняння;

2) довести, що дане рівняння не має інших коренів.

Наприклад, розв'язати рівняння $\sqrt{x-7}+\sqrt[3]{x}=3$. ОДЗ: $x\geq 7$. Неважко побачити, що $x=8$ є коренем заданого рівняння. Розглянемо функцію $f(x)=\sqrt{x-7}+\sqrt[3]{x}$. Вона зростає на проміжку $[7;+\infty)$, тоді рівняння $f(x)=3$ має єдиний корінь, і цей корінь $x=8$. Відповідь. 8.

Ірраціональні рівняння з параметрами

Нехай потрібно з'ясувати, за яких значень параметра a рівняння $\sqrt{a+\sqrt{a+x}}=x$ має тільки один корінь. Оскільки ліва частина рівняння невід'ємна, то рівняння може мати корінь, лише якщо $x\geq 0$.

Виконаємо заміну $\sqrt{a+x}=y$, $y\geq 0$. Тоді $\begin{cases}\sqrt{a+x}=y;\\ \sqrt{a+y}=x;\\ x\geq 0, y\geq 0;\end{cases}$ $\begin{cases}y^2-x-a=0;\\ x^2-y-a=0;\\ x\geq 0, y\geq 0.\end{cases}$ Віднявши від першого рівняння друге, отримаємо рівняння: $(y^2-x^2)+(y-x)=0$; $(y-x)(y+x+1)=0$. Оскільки $y+x+1>0$ за усіх значень x та y, то залишається одна можливість: $y-x=0$; $y=x$. Отже, система набуде вигляду: $\begin{cases}x^2-x-a=0;\\ x\geq 0.\end{cases}$ Вона матиме один додатний розв'язок у таких випадках: 1) $\begin{cases}D=1+4a=0;\\ x_0=\frac{1}{2}>0,\end{cases}$ звідки $a=-\frac{1}{4}$; 2) $a>0$ (корені квадратного тричлена ax^2+bx+c мають різні знаки, коли $ac<0$).

Відповідь. $a=-\frac{1}{4}$ або $a>0$.

Приклад 1. Розв'язати рівняння $\sqrt{3x+7}=x-7$.

А	Б	В	Г	Д
3	14	3,14	–7	6

■ $\sqrt{3x+7}=x-7$. Якщо $x-7<0$, то рівняння коренів не має. Якщо $x-7\geq 0$, $x\geq 7$, то: $\left(\sqrt{3x+7}\right)^2=(x-7)^2$; $3x+7=x^2-14x+49$; $x^2-17x+42=0$; $x_1=3$ — не задовольняє умову $x\geq 7$, $x_2=14$.

Відповідь. 14. ■

Приклад 2. Розв'язати рівняння $\sqrt{x+3}+\sqrt{4x-23}-\sqrt{x+10}=0$.

А	Б	В	Г	Д
6	7,5	4,14	8	5

■ $\sqrt{x+3}+\sqrt{4x-23}-\sqrt{x+10}=0$; $\sqrt{x+3}+\sqrt{4x-23}=\sqrt{x+10}$; $\left(\sqrt{x+3}+\sqrt{4x-23}\right)^2=\left(\sqrt{x+10}\right)^2$;

$5x-20+2\sqrt{(x+3)(4x-23)}=x+10$; $2\sqrt{(x+3)(4x-23)}=30-4x$; $\sqrt{4x^2-11x-69}=15-2x$;

$4x^2-11x-69=225-60x+4x^2$; $49x=294$; $x=6$.

Перевірка: $\sqrt{6+3}+\sqrt{4\cdot 6-23}-\sqrt{6+10}=\sqrt{9}+\sqrt{1}-\sqrt{16}=0$; $0=0$ — правильна рівність; 6 — корінь рівняння.

Відповідь. **А.** ■

Приклад 3. Розв'язати рівняння $2x^{\frac{1}{2}}-5x^{\frac{1}{4}}=3$.

А	Б	В	Г	Д
$\frac{1}{16}$	$-\frac{1}{16}$	81	12	3

■ $2x^{\frac{1}{2}}-5x^{\frac{1}{4}}=3$. Зробимо заміну: $x^{\frac{1}{4}}=t$, $t\ge 0$. Тоді $x^{\frac{1}{2}}=t^2$, і задане рівняння матиме вигляд: $2t^2-5t=3$; $2t^2-5t-3=0$; $t_1=3$; $t_2=-\frac{1}{2}$ — не задовольняє умову $t\ge 0$. Тому: $x^{\frac{1}{4}}=3$; $x=3^4$; $x=81$.

Відповідь. **В.** ■

Приклад 4. Розв'язати рівняння $3\sqrt[8]{2x-9}-\sqrt{4-x}=1$.

■ Знайдемо ОДЗ: $\begin{cases}2x-9\ge 0;\\ 4-x\ge 0;\end{cases}$ $\begin{cases}2x\ge 9;\\ -x\ge -4;\end{cases}$ $\begin{cases}x\ge 4{,}5;\\ x\le 4;\end{cases}$ $x\in\varnothing$. Оскільки ОДЗ — порожня множина, то рівняння коренів не має.

Відповідь. $\varnothing$. ■

Приклад 5. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x-3}=\sqrt{-2-x}$.

■ ОДЗ: $-2-x\ge 0$ або $x\le -2$. Якщо $x\le -2$, то тоді $x-3<0$. Отже, $\sqrt[3]{x-3}<0$. Звідси випливає, що на ОДЗ рівняння його ліва частина від'ємна, а права — невід'ємна, тому вихідне рівняння коренів не має.

Відповідь. $\varnothing$. ■

Приклад 6. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x+7}-\sqrt{x+3}=0$.

■ $\sqrt[3]{x+7}-\sqrt{x+3}=0$. ОДЗ: $x\ge -3$. $\left(\sqrt[3]{x+7}\right)^6=\left(\sqrt{x+3}\right)^6$; $(x+7)^2=(x+3)^3$; $x^2+14x+49=$ $=x^3+9x^2+27x+27$; $x^3+8x^2+13x-22=0$. Підбором знаходимо, що $x=1$ — корінь рівняння. Тоді маємо: $x^3+8x^2+13x-22=(x-1)(x^2+9x+22)$; $x^2+9x+22=0$; $D<0$, це рівняння не має коренів. Перевіркою встановлюємо, що $x=1$ задовольняє вихідне рівняння.

Відповідь. 1. ■

Приклад 7. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x+3}+\sqrt{5-x}=2$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

■ $\sqrt[3]{x+3}+\sqrt{5-x}=2$. ОДЗ: $x\le 5$. Нехай $\sqrt[3]{x+3}=a$, $\sqrt{5-x}=b$, $b\ge 0$. Тоді $x+3=a^3$, $5-x=b^2$ і $a^3+b^3=x+3+5-x=8$. Маємо: $\begin{cases}a+b=2;\\ a^3+b^2=8;\end{cases}$ $\begin{cases}b=2-a;\\ a^3+(2-a)^2=8;\end{cases}$ $\begin{cases}b=2-a;\\ a^3+4-4a+a^2=8;\end{cases}$

$$\begin{cases} b=2-a; \\ a^3+a^2-4a-4=0; \end{cases} \begin{cases} b=2-a; \\ a^2(a+1)-4(a+1)=0; \end{cases} \begin{cases} b=2-a; \\ (a+1)(a^2-4)=0; \end{cases} \begin{cases} b=2-a; \\ \left[\begin{array}{l} a=-1; \\ a=2; \\ a=-2; \end{array}\right. \end{cases} \begin{cases} b=2-a; \\ \left[\begin{array}{l} \sqrt[3]{x+3}=-1; \\ \sqrt[3]{x+3}=2; \\ \sqrt[3]{x+3}=-2; \end{array}\right. \end{cases} \left[\begin{array}{l} x=-4; \\ x=5; \\ x=-11. \end{array}\right.$$

Сума коренів рівняння: $-4 + 5 - 11 = -10$.

Відповідь. -10. ■

Приклад 8. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x}+\sqrt[5]{x}=\frac{2}{x}$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

■ $\sqrt[3]{x}+\sqrt[5]{x}=\frac{2}{x}$. ОДЗ: $x \neq 0$. Розглянемо функцію $f(x)=\sqrt[3]{x}+\sqrt[5]{x}$. Вона є зростаючою на кожному із проміжків області визначення. Функція $g(x)=\frac{2}{x}$ спадає на кожному із проміжків $x\in(-\infty; 0)$ і $x\in(0; +\infty)$. На проміжку $x\in(0; +\infty)$ вихідне рівняння має корінь $x = 1$, і він єдиний, оскільки якщо в рівнянні $f(x) = g(x)$ функція $f(x)$ зростає на певному проміжку, а функція $g(x)$ спадає на цьому ж проміжку, то це рівняння може мати не більше одного кореня на даному проміжку. Розглянемо тепер проміжок $(-\infty; 0)$. На ньому корінь даного рівняння $x = -1$, і він з аналогічних міркувань єдиний. Отже, вихідне рівняння має два корені: $x = 1$ та $x = -1$. Тоді сума коренів дорівнює $1 + (-1) = 0$.

Відповідь. 0. ■

Приклад 9. За якого найбільшого значення параметра a рівняння $\left(\sqrt{x-2}-3\right)(x-a)=0$ має єдиний корінь?

■ ОДЗ: $x - 2 \geq 0$; $x \geq 2$. Маємо: $\left(\sqrt{x-2}-3\right)(x-a)=0$; $\left[\begin{array}{l} \sqrt{x-2}-3=0; \\ x-a=0; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} \sqrt{x-2}=3; \\ x=a; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x-2=9; \\ x=a; \end{array}\right.$

$\left[\begin{array}{l} x=11; \\ x=a. \end{array}\right.$ Рівняння має лише один корінь $x = 11$, якщо $a < 2$ або якщо $a = 11$. Отже, найбільшим значенням параметра a, за якого рівняння має єдиний корінь, є $a = 11$.

Відповідь. 11. ■

Приклад 10. Розв'язати рівняння $x+3-\sqrt{\frac{x+3}{x-5}}=\frac{6}{x-5}$. У відповідь записати найбільший корінь рівняння.

■ ОДЗ: $\frac{x+3}{x-5}>0$; $(x + 3)(x - 5) > 0$. $x\in(-\infty; -3)\cup(5; +\infty)$.

Оскільки $\sqrt{\frac{x+3}{x-5}}=\frac{\sqrt{(x+3)(x-5)}}{|x-5|}$, то дана нерівність рівносильна сукупності таких систем:

$$\left[\begin{array}{l} \begin{cases} x>5; \\ x+3-\frac{\sqrt{(x+3)(x-5)}}{x-5}=\frac{6}{x-5}; \end{cases} \quad (1) \\ \begin{cases} x<5; \\ x+3+\frac{\sqrt{(x+3)(x-5)}}{x-5}=\frac{6}{x-5}. \end{cases} \quad (2) \end{array}\right.$$

Розв'яжемо друге рівняння системи (1): $(x+3)(x-5)-\sqrt{(x+3)(x-5)}=6$.

Нехай $\sqrt{(x+3)(x-5)}=t,\ t>0$, тоді маємо: $t^2-t-6=0;\ \left[\begin{array}{l}t_1=3;\\ t_2=-2;\end{array}\right.$ $t_2=-2$ не задовольняє умову $t>0$.

Отже, $\begin{cases}x>5;\\ \sqrt{(x+3)(x-5)}=3;\end{cases}$ $\begin{cases}x>5;\\ x^2-2x-15=9;\end{cases}$ $\begin{cases}x>5;\\ x^2-2x-24=0;\end{cases}$ $\begin{cases}x>5;\\ \left[\begin{array}{l}x_1=6;\\ x_2=-4;\end{array}\right.\end{cases}$ $x=6$.

Розв'яжемо друге рівняння системи (2): $(x+3)(x-5)+\sqrt{(x+3)(x-5)}=6$. Нехай $\sqrt{(x+3)(x-5)}=t,\ t>0$, тоді маємо: $t^2+t-6=0;\ \left[\begin{array}{l}t_1=-3;\\ t_2=2;\end{array}\right.$ $t_1=-3$ не задовольняє умову $t>0$. Отже,

$\begin{cases}x<5;\\ \sqrt{(x+3)(x-5)}=2;\end{cases}$ $\begin{cases}x<5;\\ x^2-2x-15=4;\end{cases}$ $\begin{cases}x<5;\\ x^2-2x-19=0;\end{cases}$ $\begin{cases}x<5;\\ \left[\begin{array}{l}x_1=1+2\sqrt{5};\\ x_2=1-2\sqrt{5};\end{array}\right.\end{cases}$ $x=1-2\sqrt{5}$.

Корені $x=6$ і $x=1-2\sqrt{5}$ задовольняють ОДЗ. Більшим коренем є $x=6$.

Відповідь. 6. ■

Завдання 12.1–12.23 мають по п'ять варіантів відповідей, з яких тільки ОДНА ПРАВИЛЬНА. Оберіть правильну, на Вашу думку, відповідь.

12.1. Знайти область визначення (область допустимих значень) рівняння $\sqrt{5-x}+\sqrt{x+1}=2$.

А	Б	В	Г	Д
R	$(-\infty;-1]$	$[5;+\infty)$	$(-1;5)$	$[-1;5]$

12.2. Вказати рівняння, областю визначення якого є одне число.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt{x-4}+\sqrt{5-x}=3$	$\sqrt{5-x}+\sqrt{x-7}=2$	$\sqrt{x+2}-\sqrt{x}=-x$	$\sqrt{2x-6}+\sqrt{9-3x}=x$	$\sqrt{x}+\sqrt{-x-1}=2$

12.3. Вказати рівняння, область визначення якого є порожня множина.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt{x+4}+\sqrt{x}=2$	$\sqrt{4-x}+\sqrt{-x}=2$	$\sqrt{x}+\sqrt{-x}=0$	$\sqrt{x-3}+\sqrt{x-6}=1$	$\sqrt{x-5}+\sqrt{4-x}=2$

12.4. Вказати рівняння, коренем якого є число 2.

А	Б	В	Г	Д
$(x-2)\sqrt{x-3}=0$	$(x-2)\sqrt{3-2x}=0$	$(x-2)\sqrt{-x}=0$	$(x-2)\sqrt{x-1}=0$	$(x-2)\sqrt{1-x}=0$

12.5. Знайти суму коренів рівнянь $\sqrt[3]{x}=2$, $\sqrt[3]{x}=-3$ і $\sqrt[3]{-x}=1$.

А	Б	В	Г	Д
–20	–18	0	12	9

12.6. Знайти суму коренів рівнянь $\sqrt{x-1}=2$ і $\sqrt{-x}=5$.

А	Б	В	Г	Д
30	–20	8	–7	–24

12.7. Яке з наведених рівнянь має корені?

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt{x+7}=-1$	$\sqrt{x-3}+\sqrt{1-x}=2$	$\sqrt{x+5}+\sqrt{2-x}=0$	$\sqrt{2x-6}+\sqrt{x-3}=0$	$\sqrt{x}+\sqrt{3-x}=-2$

12.8. Знайти значення виразу $\sqrt{2x-9}$, якщо значення x задовольняє умову $\sqrt{2x-9}=\sqrt{6-x}$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	5 або –1	1 або –1	5	1

12.9. Знайти значення виразу $\sqrt{x+11}$, якщо значення x задовольняє умову $\sqrt{x+11}=1-x$.

А	Б	В	Г	Д
3 або 4	3 або –3	3	4 або –4	4

12.10. Знайти суму коренів рівняння $\sqrt[3]{x^2}-3\sqrt[3]{x}+2=0$.

А	Б	В	Г	Д
9	–9	3	–3	2

12.11. Розв'язати рівняння $2\sqrt[3]{x+1}-\sqrt[6]{x+1}=6$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	$-4\frac{3}{8}$; 7	7	–7	63

12.12. Скільки коренів має рівняння $3\sqrt{x-1}+7\sqrt{1-x}=3x^3+7x^5$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	більше, ніж три

12.13. Скільки цілих коренів має рівняння $\sqrt[4]{3x-6}+\sqrt[3]{x+6}=2-\sqrt{2-x}$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

12.14. Скільки цілих коренів має рівняння $\sqrt{2008-x}+\sqrt{x-2007}=1$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

12.15. Скільки ірраціональних коренів має рівняння $\sqrt{2x-3}=3-2x$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

12.16. Скільки коренів має рівняння $(x^2-5)(x+\sqrt{-x})=0$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

12.17. Розв'язати рівняння $(3x+12)\sqrt{x-2}=0$.

А	Б	В	Г	Д
–4	–4; 2	2	–2; 4	–2

12.18. Знайти суму коренів рівняння $\left(x^2+5x-6\right)\sqrt{x+1,5}=0$.

А	Б	В	Г	Д
–6,5	3,5	–5	–2,5	–0,5

12.19. Скільки коренів має рівняння $(x-1)\sqrt{x^2-x-6}=6x-6$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

12.20. Розв'язати рівняння $\sqrt{x-a}=a$.

А	Б	В	Г	Д
За будь-якого a $x=2a$	за будь-якого a $x=a^2+a$	якщо $a\le 0, x\in\varnothing$, якщо $a>0$, $x=a^2+a$	якщо $a<0, x\notin\varnothing$, якщо $a\ge 0$, $x=a^2+a$	якщо $a<0, x\notin\varnothing$, якщо $a\ge 0, x=2a$

12.21. Розв'язати рівняння $\sqrt{x+4}=a-2$.

А	Б	В	Г	Д
За будь-якого a $x=a^2-2a$	якщо $a<2, x\in\varnothing$, якщо $a\ge 0$, $x=a-2$	якщо $a\le 2, x\in\varnothing$, якщо $a>0$, $x=a-2$	якщо $a\le 2, x\in\varnothing$, якщо $a>0$, $x=a^2-2a$	якщо $a<2, x\in\varnothing$, якщо $a\ge 0$, $x=a^2-4a$

12.22. Знайти всі значення a, за яких рівняння $\sqrt{(x-a)(x+1)}=0$ та $(x-a)\sqrt{x+1}=0$ рівносильні.

А	Б	В	Г	Д
$a\le -1$	$a=-1$	$a>-1$	$a\ge -1$	$a<-1$

12.23. Знайти всі значення a, за яких рівняння $\sqrt{(x-a)(x+1)}=0$ та $(x+1)\sqrt{x-a}=0$ рівносильні.

А	Б	В	Г	Д
$a\le -1$	$a=-1$	$a>-1$	$a\ge -1$	$a<-1$

Завдання 12.24–12.30 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть один відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

12.24. Установити відповідність між заданими рівняннями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x-2}=-2$

2 $(x+2)\sqrt{x-6}=0$

3 $\sqrt{\dfrac{x-2}{x-6}}=0$

4 $\sqrt{x+6}=2$

А $\{2\}$

Б $\{6\}$

В $\varnothing$

Г $\{-2; 6\}$

Д $\{-2\}$

12.25. Установити відповідність між заданими рівняннями (1–4) та рівносильними їм рівняннями або системами (А–Д).

1 $\sqrt{x-2}=\sqrt{-5-x+x^2}$

2 $\sqrt{x^2-2x}=\sqrt{3}$

3 $(x+1)\cdot\sqrt{x-3}=0$

4 $\sqrt{x^2-6x+9}=1$

А $x^2-6x+9=0$

Б $\sqrt{x+1}\cdot(x-3)=1$

В $x^2-2x-3=0$

Г $|x-3|=1$

Д $\begin{cases} x^2-2x-3=0; \\ x-2\geq 0 \end{cases}$

12.26. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та областями їх визначення (А–Д).

1 $\sqrt{x-4}+\sqrt{4-x}=0$

2 $\sqrt{x-4}+\sqrt{x+4}=4$

3 $\sqrt{4-x}+\sqrt{x+4}=4$

4 $\sqrt{x-4}+\sqrt{-x}=4$

А $\varnothing$

Б $(-\infty; -4]$

В $[-4; 4]$

Г $[4; +\infty)$

Д $\{4\}$

12.27. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та множинами їх коренів (А–Д).

1 $\sqrt{-x}=4$

2 $\sqrt{x}=-4$

3 $\sqrt{x^2}=16$

4 $\sqrt{x}-4=0$

А $\varnothing$

Б $\{-4; 4\}$

В $\{16\}$

Г $\{-16\}$

Д $\{-16; 16\}$

12.28. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та множинами їх коренів (А–Д).

1 $\sqrt[3]{-2x}=4$

2 $\sqrt[4]{-4x}=4$

3 $\sqrt[4]{-4x}=-4$

4 $\sqrt[5]{-2x}=-2$

А $\varnothing$

Б $\{-64\}$

В $\{-32\}$

Г $\{32\}$

Д $\{16\}$

12.29. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та кількістю їх коренів (А–Д).

1 $x^2-10x\sqrt{x}+9x=0$

2 $x+10\sqrt{x}+9=0$

3 $x-5\sqrt{x}+4=0$

4 $x-3\sqrt{x}-4=0$

А Один

Б Два

В Три

Г Чотири

Д Жодного

12.30. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та їх коренями (А–Д).

1 $(x-2)\sqrt{x+1}=0$

2 $(x+1)\sqrt{x-2}=0$

3 $(x-1)\sqrt{x-2}=0$

4 $(x+2)\sqrt{x-1}=0$

А $-1; 2$

Б 2

В 2

Г $-1; 1$

Д 1

Розв'яжіть завдання 12.31–12.47. Відповідь запишіть десятковим дробом.

12.31. Розв'язати рівняння $\sqrt{x^2-5x+1}=\sqrt{x-4}$.

12.32. Розв'язати рівняння $\sqrt{3-x}\sqrt{2-x}=\sqrt{2}$.

12.33. Розв'язати рівняння $\sqrt{4+2x-x^2}=x-2$.

12.34. Розв'язати рівняння $(x-1)\sqrt{x^2-x-42}=0$. У відповідь записати модуль різниці коренів.

12.35. Розв'язати рівняння $\sqrt{x+5}-\sqrt{x}=1$.

12.36. Розв'язати рівняння $\sqrt{x-1}+\sqrt{3x-1}=\sqrt{x+1}$.

12.37. Розв'язати рівняння $\sqrt[7]{\dfrac{5-x}{x+3}}+\sqrt[7]{\dfrac{x+3}{5-x}}=2$.

12.38. Розв'язати рівняння $\sqrt{x^2-3x+5}=-x^2+3x+7$. У відповідь записати модуль різниці коренів.

12.39. Знайти суму коренів рівняння $(x+1)(x-4)=\sqrt{x^2-3x+7}+9$.

12.40. Розв'язати рівняння $\dfrac{x\sqrt[3]{x}-1}{\sqrt[3]{x^2}-1}-\dfrac{\sqrt[3]{x^2}-1}{\sqrt[3]{x}+1}=4$.

12.41. Розв'язати систему рівнянь $\begin{cases}\sqrt{x+7}-\sqrt{y-9}=2;\\ \sqrt{y+7}-\sqrt{x-9}=2.\end{cases}$ У відповідь записати найбільше зі значень x_0 або y_0, де пара $(x_0; y_0)$ — розв'язок системи.

12.42. Розв'язати рівняння $\sqrt{x^2-3x-88}+\sqrt{176+6x-2x^2}\arccos(x-10)=0$.

12.43. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{(2-x)^2}+\sqrt[3]{(7+x)^2}-\sqrt[3]{(7+x)(2-x)}=3$. У відповідь записати суму коренів.

12.44. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x+7}-\sqrt{x+3}=0$.

12.45. Розв'язати рівняння $\sqrt{x+6}+\sqrt{x-1}+2\sqrt{x^2+5x-6}=51-2x$.

12.46. Розв'язати рівняння $\sqrt{x+6+4\sqrt{x+2}}-\sqrt{x+6-4\sqrt{x+2}}=4$. У відповідь записати найменший корінь.

12.47. Розв'язати рівняння $\sqrt{|x|+1}-\sqrt{|x|}=a$. У відповідь записати найбільше значення a, за якого рівняння має корені.

Тема 13. Ірраціональні нерівності

Нерівність, яка містить змінну під знаком радикала або в основі степеня з раціональним показником, називають *ірраціональною*. Наприклад, $\sqrt{x-2}>3-7x$, $\sqrt[3]{x}+\sqrt{2x+1}\le 1$, $x^{\frac{1}{3}}-x>3$ — ірраціональні нерівності.

Основним методом розв'язування ірраціональних нерівностей є піднесення обох її частин до степеня. Необхідно звернути увагу на таке:

1. Піднесення обох частин нерівності до непарного степеня зі збереженням знака нерівності завжди є рівносильним перетворенням. Наприклад, розв'язати нерівність $\sqrt[3]{x-2}<-2$. Можна виконати такі рівносильні перетворення: $\left(\sqrt[3]{x-2}\right)^3<(-2)^3$; $x-2<-8$; $x<-6$; $x\in(-\infty;-6)$.

Відповідь. $(-\infty;-6)$.

2. Якщо обидві частини нерівності на деякій множині X визначені та набувають лише невід'ємних значень, то при піднесенні обох частин нерівності до квадрата або іншого парного степеня зі збереженням знака вихідної нерівності одержимо нерівність, рівносильну вихідній на множині X. Наприклад, розв'язати нерівність $\sqrt[6]{2x-6}<1$. ОДЗ: $2x-6\ge 0$; $x\ge 3$. Обидві частини вихідної нерівності невід'ємні, отже, дана нерівність рівносильна на $D(f)$ нерівностям: $\left(\sqrt[6]{2x-6}\right)^6<1^6$; $2x-6<1$; $x<3{,}5$. Врахувавши ОДЗ, одержимо: $3\le x<3{,}5$.

Відповідь. $[3; 3{,}5)$.

3. Ірраціональні нерівності виду $\sqrt[2n]{f(x)}<g(x)$, де $g(x)<0$, розв'язків не мають.

4. Щоб уникнути помилок, при розв'язуванні ірраціональних нерівностей доцільно розглядати ті значення змінної, за яких усі функції, які входять до нерівності, є визначеними, тобто знайти $D(f)$ цієї нерівності, а потім обґрунтовано виконати рівносильний перехід на всій області визначення або на її частинах.

Для розв'язування ірраціональних нерівностей можна застосовувати ще такі рівносильні перетворення:

1. $\sqrt[2n]{f(x)}<g(x)\Leftrightarrow\begin{cases}f(x)\ge 0;\\ g(x)>0;\\ f(x)<\left(g(x)\right)^{2n}.\end{cases}$

Наприклад, розв'язати нерівність $\sqrt{4-x}<x+2$. Замінимо вихідну нерівність системою нерівностей $\begin{cases}4-x\ge 0;\\ x+2>0;\\ 4-x<(x+2)^2;\end{cases}$ $\begin{cases}x\le 4;\\ x>-2;\\ x^2+5x>0;\end{cases}$ $\begin{cases}-2<x\le 4;\\ x(x+5)>0;\end{cases}$ $\begin{cases}-2<x\le 4;\\ \left[\begin{array}{l}x<-5;\\ x>0;\end{array}\right.\end{cases}$ $0<x\le 4$; $x\in(0; 4]$.

Відповідь. $(0; 4]$.

2. $\sqrt[2n]{f(x)}>g(x)\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}f(x)\ge 0;\\ g(x)<0;\end{cases}\\ \begin{cases}g(x)\ge 0;\\ f(x)>\left(g(x)\right)^{2n},\end{cases}\end{array}\right.$ зокрема, нерівність $\sqrt{f(x)}>\sqrt{g(x)}$ рівносильна системі нерівностей $\begin{cases}g(x)\ge 0,\\ f(x)>g(x).\end{cases}$

Наприклад: а) розв’язати нерівність $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-3x}} > -1$. ОДЗ: $\dfrac{x-3}{1-3x} \ge 0$; $\dfrac{x-3}{3x-1} \le 0$; $\begin{cases} 3\left(x-\dfrac{1}{3}\right)(x-3) \le 0; \\ x \ne \dfrac{1}{3}; \end{cases}$

$\dfrac{1}{3} < x \le 3$. Оскільки $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-3x}} \ge 0$, то за всіх $x \in \left(\dfrac{1}{3}; 3\right]$ виконується нерівність $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-3x}} > -1$.

Відповідь. $\left(\dfrac{1}{3}; 3\right]$;

б) розв’язати нерівність $\sqrt{4-x} > x+2$. 1) $\begin{cases} 4-x \ge 0; \\ x+2 < 0; \end{cases}$ $\begin{cases} x \le 4; \\ x < -2; \end{cases}$ $x \in (-\infty; -2)$;

2) $\begin{cases} x+2 \ge 0; \\ 4-x > (x+2)^2; \end{cases}$ $\begin{cases} x \ge -2; \\ x^2+5x < 0; \end{cases}$ $\begin{cases} x \ge -2; \\ -5 < x < 0; \end{cases}$ $x \in [-2; 0)$.

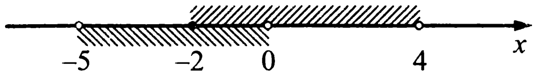

3) запишемо відповідь, об’єднавши результати, отримані в 1) і 2), й одержимо: $x \in (-\infty; -2) \cup [-2; 0) =$ $= (-\infty; 0)$.

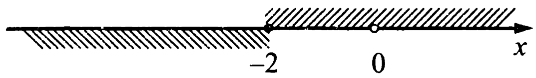

Відповідь. $(-\infty; 0)$.

Розв’язування ірраціональних нерівностей виду $\sqrt{f(x)} + b <> bf(x) + c$

Розв’яжемо нерівність $\sqrt{2x^2-8x+12} < x^2-4x-6$. Виконаємо перетворення: $\sqrt{2x^2-8x+12} <$ $< \dfrac{1}{2}\left(2x^2-8x+12\right)-12$. Уведемо нову змінну: $\sqrt{2x^2-8x+12} = t$, $t \ge 0$. Отримаємо: $t < \dfrac{1}{2}t^2 - 12$; $t^2 - 2t - 24 > 0$; $t_1 = 6$, $t_2 = -4$. Урахувавши, що $t \ge 0$, маємо: $t > 6$.

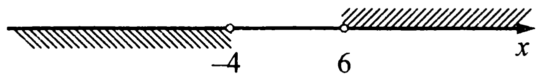

Повертаємося до заміни: $\sqrt{2x^2-8x+12} > 6$; $2x^2 - 8x + 12 > 36$; $x^2 - 4x - 12 > 0$.

$\left[\begin{array}{l} x < -2; \\ x > 6; \end{array}\right.$ $x \in (-\infty; -2) \cup (6; +\infty)$.

Відповідь. $(-\infty; -2) \cup (6; +\infty)$.

Розв’язування ірраціональних нерівностей виду $\sqrt{ax+b} + \sqrt{cx+d} <> \sqrt{kx+m}$

Розв’яжемо нерівність $\sqrt{x+3} > \sqrt{2x-1} + \sqrt{x-1}$. ОДЗ: $\begin{cases} x \ge -3; \\ x \ge 0,5; \\ x \ge 1; \end{cases}$ $x \ge 1$. Оскільки обидві частини нерівності невід’ємні, то піднесемо їх до квадрата й одержимо: $x + 3 > 2x - 1 + x - 1 +$ $+ 2\sqrt{(2x-1)(x-1)}$; $2\sqrt{(2x-1)(x-1)} < 5 - 2x$;

$\begin{cases} 5-2x > 0; \\ x \ge 1; \\ 4\left(2x^2-3x+1\right) < 25-20x+4x^2; \end{cases}$ $\begin{cases} 1 \le x < 2,5; \\ 8x^2-12x+4 < 25-20x+4x^2; \end{cases}$ $\begin{cases} 1 \le x < 2,5; \\ 4x^2+8x-21 < 0; \end{cases}$ $\begin{cases} 1 \le x < 2,5; \\ -3,5 < x < 1,5; \end{cases}$

$x \in [1; 1,5)$.

Відповідь. $[1; 1,5)$.

Розв'язування ірраціональних нерівностей методом інтервалів

Алгоритм розв'язання складається із таких кроків:

1. Звести нерівність до виду $f(x) > 0$ або $f(x) < 0$.
2. Знайти $D(f)$.
3. Знайти нулі функції $f(x)$, розв'язавши рівняння $f(x) = 0$.
4. Позначити нулі функції та знайти знаки функції на кожному із проміжків, на які розбито $D(f)$.
5. Записати відповідь, урахувавши знак нерівності.

Наприклад, розв'язати нерівність $2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}>\sqrt{x+21}$.

1. Зведемо нерівність до виду $2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}-\sqrt{x+21}>0$. Нехай $f(x)=2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}-\sqrt{x+21}$.

2. $D(f)$: $\begin{cases} x\ge 0; \\ 5-x\ge 0; \\ x+21\ge 0; \end{cases}$ $\begin{cases} x\ge 0; \\ x\le 5; \\ x\ge -21; \end{cases}$ $0\le x\le 5$.

3. Нулі функції $2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}-\sqrt{x+21}=0$.

$2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}=\sqrt{x+21}$; $4x+5-x+4\sqrt{x}\sqrt{5-x}=x+21$; $4\sqrt{5x-x^2}=16-2x$; $2\sqrt{5x-x^2}=8-x$;

$\begin{cases} 4\left(5x-x^2\right)=64-16x+x^2; \\ 0\le x\le 5; \\ 8-x\ge 0; \end{cases}$ $\begin{cases} 5x^2-36x+64=0; \\ 0\le x\le 5; \end{cases}$ $\begin{cases} \left[\begin{array}{l} x_1=4; \\ x_2=\dfrac{16}{5}; \end{array}\right. \\ 0\le x\le 5; \end{cases}$ $x_1=4$; $x_2=3{,}2$.

4. Розбиваємо $D(f)$ точками 4 і 3,2 на проміжки і знаходимо знак $f(x)=2\sqrt{x}+\sqrt{5-x}-\sqrt{x+21}$ на кожному із проміжків:

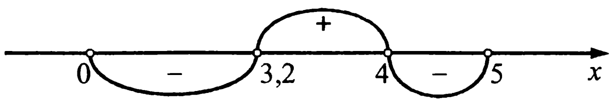

5. Відповідь. (3,2; 4).

Ірраціональні нерівності з параметрами

Розв'яжемо нерівність $\sqrt{x+a}+\sqrt{x}<a$. Оскільки ліва частина нерівності за умов $x\ge 0$ та $x+a\ge 0$ невід'ємна, то якщо $a\le 0$ нерівність розв'язків не має. Якщо $a>0$, то отримаємо $\sqrt{x+a}<a-\sqrt{x}$;

$\begin{cases} a-\sqrt{x}>0; \\ x+a<\left(a-\sqrt{x}\right)^2; \end{cases}$ $\begin{cases} \sqrt{x}<a; \\ x+a<a^2-2a\sqrt{x}+x; \end{cases}$ $\begin{cases} \sqrt{x}<a; \\ 2a\sqrt{x}<a^2-a; \end{cases}$ $\begin{cases} \sqrt{x}<a; \\ \sqrt{x}<\dfrac{a-1}{2}. \end{cases}$ За умови $a\le 1$ нерівність $\sqrt{x}<\dfrac{a-1}{2}$ розв'язків не має. Якщо $a>1$, то $0<\dfrac{a-1}{2}<a$, тому система рівносильна нерівності $\sqrt{x}<\dfrac{a-1}{2}$, звідки $x\in\left[0;\dfrac{(a-1)^2}{4}\right)$.

Відповідь. Якщо $a\le 1$, то $x\in\varnothing$; якщо $a>1$, то $x\in\left[0;\dfrac{(a-1)^2}{4}\right)$.

Приклад 1. Розв'язати нерівність $\sqrt{2x+3} \geq -4$.

А	Б	В	Г	Д
$(-3{,}5;\ +\infty)$	$(6{,}5;\ +\infty)$	$(1{,}5;\ +\infty)$	$[6{,}5;\ +\infty)$	$[-1{,}5;\ +\infty)$

■ $\sqrt{2x+3} \geq -4$. Розв'язки нерівності — усі допустимі значення x. Отже, $2x+3 \geq 0$; $2x \geq -3$; $x \geq -1{,}5$.

Відповідь. Д. ■

Приклад 2. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{x^3-2x} > x+2$.

■ Піднесемо обидві частини нерівності $\sqrt[3]{x^3-2x} > x+2$ до куба: $x^3-2x > x^3+6x^2+12x+8$; $6x^2+14x+8<0$; $3x^2+7x+4<0$; $x_1=-1, x_2=-\frac{4}{3}$; $x \in \left(-\frac{4}{3}; -1\right)$.

Відповідь. $\left(-\frac{4}{3}; -1\right)$. ■

Приклад 3. Розв'язати нерівність $\sqrt{9x-20} < x$.

А	Б	В	Г	Д
$\left(\frac{20}{9}; 4\right)$	$\left[\frac{20}{9}; 4\right) \cup (5;\ +\infty)$	$[5;\ +\infty)$	$\left(\frac{20}{9}; 4\right) \cup (5;\ +\infty)$	$(5;\ +\infty)$

■ $\begin{cases} 9x-20 \geq 0; \\ x>0; \\ \left(\sqrt{9x-20}\right)^2 < x^2; \end{cases}$ $\begin{cases} x \geq \frac{20}{9}; \\ x>0; \\ 9x-20<x^2; \end{cases}$ $\begin{cases} x \geq \frac{20}{9}; \\ x^2-9x+20>0; \end{cases}$ $x_1=4, x_2=5$; $\begin{cases} x \geq \frac{20}{9}; \\ x \in (-\infty; 4) \cup (5; +\infty). \end{cases}$

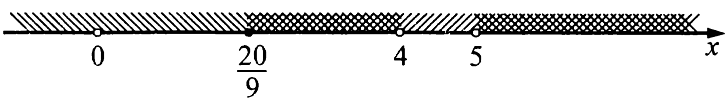

$x \in \left[\frac{20}{9}; 4\right) \cup (5;\ +\infty)$

Відповідь. **Б.** ■

Приклад 4. Розв'язати нерівність $\sqrt{\left(x^2-5x+6\right)^2} > 2-x$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty;\ +\infty)$	$(2;\ +\infty)$	$[3;\ +\infty)$	$(-\infty;\ 2) \cup (2;\ +\infty)$	$(-\infty;\ 2) \cup (2;\ 3) \cup$ $\cup (3;\ +\infty)$

■ Замінимо вихідну нерівність на нерівність $|x^2-5x+6| > 2-x$; далі розкриємо модуль за означенням: $\left[\begin{array}{ll} \begin{cases} x^2-5x+6 \geq 0; \\ x^2-5x+6>2-x; \end{cases} & (1) \\ \begin{cases} x^2-5x+6<0; \\ -(x^2-5x+6)>2-x. \end{cases} & (2) \end{array}\right.$ Розв'яжемо систему (1): $\begin{cases} x^2-5x+6 \geq 0; \\ x^2-5x+6>2-x; \end{cases}$ $\begin{cases} (x-2)(x-3) \geq 0; \\ x^2-4x+4>0; \end{cases}$

$\begin{cases} \left[\begin{array}{l} x \leq 2; \\ x \geq 3; \end{array}\right. \\ x \neq 2; \end{cases}$ $\left[\begin{array}{l} x<2; \\ x \geq 3; \end{array}\right.$ $x \in (-\infty;\ 2) \cup [3;\ +\infty)$.

Розв'яжемо систему (2): $\begin{cases} x^2-5x+6<0; \\ x^2-5x+6<x-2; \end{cases}$ $\begin{cases} (x-2)(x-3)<0; \\ x^2-6x+8<0; \end{cases}$ $\begin{cases} 2<x<3; \\ 2<x<4; \end{cases}$ $x\in(2;\,3)$.

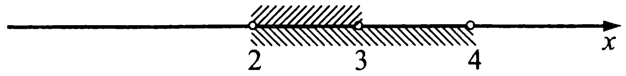

Об'єднавши результати, одержимо:

$x\in(-\infty;\,2)\cup(2;\,+\infty)$.

Відповідь. **Г.** ■

Приклад 5. Розв'язати нерівність $\sqrt{x^2-3x-4}<\sqrt{x^2-5x+6}$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty;\,-1]$	$(-\infty;\,-1]\cup[4;\,5)$	$[4;\,5)$	$(-\infty;\,-1)\cup(4;\,5)$	$(-\infty;\,5)$

■ Дана нерівність рівносильна системі: $\begin{cases} x^2-3x-4\ge 0; \\ x^2-5x+6>0; \\ x^2-3x-4<x^2-5x+6; \end{cases}$ $\begin{cases} (x+1)(x-4)\ge 0; \\ (x-2)(x-3)>0; \\ 2x<10; \end{cases}$

$\begin{cases} x\in(-\infty;\,-1)\cup(4;\,+\infty); \\ x\in(-\infty;\,2)\cup(3;\,+\infty); \\ x<5; \end{cases}$ $\left[\begin{array}{l} x\le 1; \\ 4\le x<5; \end{array}\right.$ $x\in(-\infty;\,-1]\cup[4;\,5)$.

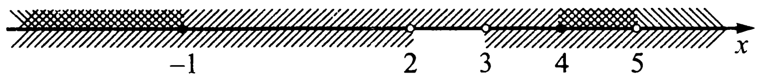

Відповідь. **Б.** ■

Приклад 6. Розв'язати нерівність $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-5x}}\le 0$.

А	Б	В	Г	Д
0,2; 3	(0,2; 3]	3	$[3;\,+\infty)$	$\varnothing$

■ Ураховуючи, що $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-5x}}\ge 0$ для всіх допустимих значеннях x, можемо зробити висновок, що розв'язком заданої нерівності є лише розв'язок рівняння $\sqrt{\dfrac{x-3}{1-5x}}=0$; $\dfrac{x-3}{1-5x}=0$; $x=3$.

Відповідь. **В.** ■

Приклад 7. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{2-x}+\sqrt{x-1}>1$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

■ ОДЗ: $x-1\ge 0$; $x\ge 1$. Перепишемо нерівність у вигляді: $\sqrt[3]{2-x}>1-\sqrt{x-1}$ й піднесемо обидві частини нерівності до куба: $\left(\sqrt[3]{2-x}\right)^3>\left(1-\sqrt{x-1}\right)^3$; $2-x>\left(1-\sqrt{x-1}\right)^3$; $1-(x-1)>\left(1-\sqrt{x-1}\right)^3$. Нехай $\sqrt{x-1}=t$. Тоді останню нерівність перепишемо у вигляді: $1-t^2>(1-t)^3$; $(1-t)(1+t)>(1-t)^3$; $(1-t)(1+t-1+2t-t^2)>0$; $(1-t)(3t-t^2)>0$; $t(t-1)(t-3)>0$.

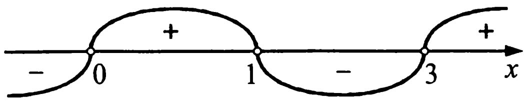

$\left[\begin{array}{l} t>3; \\ 0<t<1; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} \sqrt{x-1}>3; \\ 0<\sqrt{x-1}<1; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x-1>9; \\ 0<x-1<1; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x>10; \\ 1<x<2. \end{array}\right.$

Отже, $x\in(1;\,2)\cup(10;\,+\infty)$. Найменший цілий розв'язок дорівнює 11.

Відповідь. 11. ■

Приклад 8. Знайти кількість цілих розв'язків нерівності $(x-2)\sqrt{16-x^2}\le 0$.

■ ОДЗ: $16-x^2\ge 0$; $(x-4)(x+4)\le 0$; $-4\le x\le 4$; $x\in[-4;\,4]$. Тоді: $\left[\begin{array}{l} \begin{cases} x\in[-4;\,4]; \\ \left[\begin{array}{l} x=-4; \\ x=4; \\ x=2; \end{array}\right. \end{cases} \\ \begin{cases} x-2<0; \\ x\in[-4;\,4], \end{cases} \end{array}\right.$ звідки $\left[\begin{array}{l} \left[\begin{array}{l} x=-4; \\ x=4; \\ x=2; \end{array}\right. \\ -4<x<2. \end{array}\right.$

Отже, $x\in[-4;\,2]\cup\{4\}$. Цілими розв'язками є: –4; –3; –2; –1; 0; 1; 2; 4, усього їх є 8.

Відповідь. 8. ■

Приклад 9. Розв'язати нерівність $\sqrt{5x+8-6\sqrt{5x-1}}+\sqrt{5x+24-10\sqrt{5x-1}}\le 2$. (*) У відповідь записати суму цілих розв'язків нерівності.

■ $\sqrt{5x+8-6\sqrt{5x-1}}+\sqrt{5x+24-10\sqrt{5x-1}}\le 2$. Нехай $\sqrt{5x-1}=t$, $t\ge 0$. Тоді $5x-1=t^2$; $5x+8=t^2+9$; $5x+24=t^2+25$. Тоді маємо: $\sqrt{t^2-6t+9}+\sqrt{t^2-10t+25}\le 2$; $\sqrt{(t-3)^2}+\sqrt{(t-5)^2}\le 2$; $|t-3|+|t-5|\le 2$. (**)

1. ОДЗ нерівності (**): $t\in R$, але за умовою $t\ge 0$.
2. Нулі підмодульних функцій: $t_1=3$; $t_2=5$.
3. 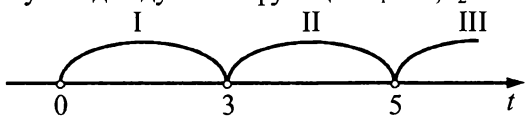

I. $\begin{cases} 0\le t\le 3; \\ -t+3-t+5\le 2; \end{cases}$ $\begin{cases} 0\le t\le 3; \\ -2t\le -6; \end{cases}$ $\begin{cases} 0\le t\le 3; \\ t\ge 3; \end{cases}$ $t=3$;

II. $\begin{cases} 3<t\le 5; \\ t-3-t+5\le 2; \end{cases}$ $\begin{cases} 3<t\le 5; \\ 0t\le 0; \end{cases}$ $t\in(3;\,5]$;

III. $\begin{cases} t>5; \\ t-3+t-5\le 2; \end{cases}$ $\begin{cases} t>5; \\ 2t\le 10; \end{cases}$ $\begin{cases} t>5; \\ t\le 5; \end{cases}$ розв'язків немає.

Отже, $3\le t\le 5$.

Повернемося до заміни: $3\le\sqrt{5x-1}\le 5$; $9\le 5x-1\le 25$; $10\le 5x\le 26$; $2\le x\le 5{,}2$. Цілі розв'язки: 2, 3, 4, 5, а їхня сума $2+3+4+5=14$.

Відповідь. 14. ■

Приклад 10. За якого найбільшого цілого значення параметра a будь-яке x із проміжку $[1;\,5]$ задовольняє нерівність $3ax+2\sqrt{3x+1}-6x+a-5<0$?

■ Задана нерівність на проміжку $x\in[1;\,5]$ рівносильна нерівності: $(3x+1)a<6x-2\sqrt{3x+1}+5$;

$a<\frac{6x+5}{3x+1}-\frac{2}{\sqrt{3x+1}}$; $a<2+\frac{3}{3x+1}-\frac{2}{\sqrt{3x+1}}$; $a<\frac{3}{3x+1}-2\frac{\sqrt{3}}{\sqrt{3x+1}}\cdot\frac{\sqrt{3}}{3}+\frac{1}{3}-\frac{1}{3}+2$; $a<\frac{5}{3}+\left(\sqrt{\frac{3}{3x+1}}-\frac{\sqrt{3}}{3}\right)^2$.

Рівняння $\sqrt{\frac{3}{3x+1}}-\frac{\sqrt{3}}{3}=0$ має єдиний корінь $x=\frac{8}{3}$ $\left(\frac{3}{3x+1}=\frac{3}{9}\Leftrightarrow 3x+1=9; x=\frac{8}{3}\right)$ і цей корінь належить проміжку [1; 5]. Доходимо висновку: лише якщо $a<\frac{5}{3}$, то будь-яке $x\in[1; 5]$ задовольняє початкову нерівність.

Отже, $a<\frac{5}{3}$, $a\in\left(-\infty;\frac{5}{3}\right)$, найбільше ціле значення $a = 1$.

Відповідь. 1. ■

Завдання 13.1–13.20 мають по п'ять варіантів відповідей, з яких тільки ОДНА ПРАВИЛЬНА. Оберіть правильну, на Вашу думку, відповідь.

13.1. Знайти множину розв'язків нерівності $\sqrt{x}>-3$.

А	Б	В	Г	Д
R	$\varnothing$	(9; +∞)	[0; +∞)	(0; +∞)

13.2. Розв'язати нерівність $\sqrt{x}\ge 5$.

А	Б	В	Г	Д
[0; +∞)	[5; +∞)	[25; +∞)	(5; +∞)	(25; +∞)

13.3. Розв'язати нерівність $\sqrt{x}\le 4$.

А	Б	В	Г	Д
(–∞; 16]	(0; 2]	[0; 2]	(0; 16]	[0; 16]

13.4. Знайти множину розв'язків нерівності $\sqrt{x}<-2$.

А	Б	В	Г	Д
R	$\varnothing$	(–∞; –2)	(–∞; –4)	[0; 4)

13.5. Розв'язати нерівність $\sqrt[4]{x}<2$.

А	Б	В	Г	Д
[0; 2)	[0; 8)	(–∞; 16)	[0; 16)	(0; 16)

13.6. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{x}>-2$.

А	Б	В	Г	Д
(–8; +∞)	(0; +∞)	(8; +∞)	(–8; 0)	(–8; 0]

13.7. Знайти множину розв'язків нерівності $\sqrt{x+3}>\sqrt{x-1}$.

А	Б	В	Г	Д
R	[3; +∞)	[1; +∞)	(1; +∞)	[3; +∞)

13.8. Розв'язати нерівність $\sqrt{x}\le x$.

А	Б	В	Г	Д
[1; +∞)	[0; +∞)	[0; 1]	{0}∪(1; +∞)	{0}∪[1; +∞)

13.9. Скільки цілих розв'язків має нерівність $\sqrt{2x} \ge x$?

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	більше, ніж три

13.10. Розв'язати нерівність $(x+4)\sqrt{-x} > 0$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	$(-4; 0)$	$(-4; 0]$	$(-4; +\infty)$	$\{0\}\cup(4; +\infty)$

13.11. Скільки цілих розв'язків має нерівність $(5-x)\sqrt{x} > 0$?

А	Б	В	Г	Д
Три	чотири	п'ять	шість	більше, ніж шість

13.12. Розв'язати нерівність $(x-6)\sqrt{x} \ge 0$.

А	Б	В	Г	Д
$(0; +\infty)$	$[0; +\infty)$	$(6; +\infty)$	$[6; +\infty)$	$\{0\}\cup[6; +\infty)$

13.13. Розв'язати нерівність $(x+1)\sqrt{x+3} \le 0$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	$[-3; +\infty)$	$[-1; +\infty;)$	$[-3; -1]$	$[1; 3]$

13.14. Розв'язати нерівність $\sqrt{x^2-9} < x$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; -3]\cup[3; +\infty)$	$(3; +\infty)$	$[3; +\infty)$	$(-\infty; -3]$	$\varnothing$

13.15. Знайти множину розв'язків нерівності $\sqrt{x^2-1} > x$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	$[-1; 1]$	$(-\infty; -1]\cup[1; +\infty)$	$(-\infty; -1)$	$(-\infty; -1]$

13.16. Знайти множину розв'язків нерівності $\sqrt{3x+7} < x+1$.

А	Б	В	Г	Д
$\left[-\frac{7}{3}; +\infty\right)$	$(-1; 0)$	$(3; +\infty)$	$[3; +\infty)$	$(-1; 3)$

13.17. Серед наведених нерівностей вказати ту, множина розв'язків якої містить множину натуральних чисел.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt{x} > 1$	$\sqrt{x} > -1$	$\sqrt{x} < -1$	$\sqrt{x} < 1$	$\sqrt{-x} > -1$

13.18. Серед наведених нерівностей вказати ту, множиною розв'язків якої є відрізок $[-2; 0]$.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt{-x} \ge \sqrt{2}$	$\sqrt{x} \ge \sqrt{2}$	$\sqrt{x} \le \sqrt{2}$	$\sqrt{-x} \le \sqrt{2}$	$\sqrt{-x} \le -\sqrt{2}$

13.19. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{x-3}\sqrt{x-2}\sqrt[4]{5-x} \le 0$.

А	Б	В	Г	Д
$[3; +\infty)$	$[5; +\infty)$	$(-\infty; 3]$	$[2; 3]$	$[2; 3]\cup\{5\}$

13.20. Знайти суму цілих розв'язків нерівності $\sqrt[3]{x-3}\sqrt{x-3}\sqrt[4]{5-x} \ge 0$.

А	Б	В	Г	Д
14	12	9	7	6

Завдання 13.21–13.27 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть один відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

13.21. Установити відповідність між заданими нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x^2+1} > -2$

2 $\sqrt{x+1} < -2$

3 $\dfrac{1}{\sqrt{3-x}} > 0$

4 $\sqrt{x} > \sqrt{2x-3}$

А $(-\infty; +\infty)$

Б $(-\infty; -\sqrt{3})\cup(\sqrt{3}; +\infty)$

В $(-\infty; 3)$

Г $\varnothing$

Д $(1{,}5; 3)$

13.22. Установити відповідність між заданими нерівностями (1–4) та рівносильними їм нерівностями або системами (А–Д).

1 $\sqrt{x^2+7} > x$

2 $\sqrt{x-2} < \sqrt{1-x}$

3 $\sqrt{x^2+2x} > -3$

4 $\sqrt{2-x} > \sqrt{x-1}$

А $x^2+2x>9$

Б $\cos x < -\sqrt{3}$

В $\begin{cases} 2x<3; \\ x-1\ge 0 \end{cases}$

Г $\sin x > -\dfrac{\pi}{2}$

Д $x^2+2x \ge 0$

13.23. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x} \ge -4$

2 $\sqrt{x+4} \ge 0$

3 $\sqrt{x} \ge 2$

4 $\sqrt{x-2} \ge 0$

А $[-4; +\infty)$

Б $[-2; +\infty)$

В $[0; +\infty)$

Г $[2; +\infty)$

Д $[4; +\infty)$

13.24. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x} \le 2$

2 $\sqrt{x} \le -2$

3 $\sqrt{x-2} \le 2$

4 $\sqrt{x+2} \le 2$

А $[-2; 0]$

Б $[-2; 2]$

В $[0; 4]$

Г $[2; 6]$

Д $\varnothing$

13.25. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{-x} \geq -\sqrt{3}$
2 $\sqrt{-x} \leq -\sqrt{3}$
3 $\sqrt{-x} \geq \sqrt{3}$
4 $\sqrt{-x} \leq \sqrt{3}$

А $(-\infty; -3]$
Б $(-\infty; 0]$
В $[-3; 0]$
Г $[0; +\infty)$
Д $\varnothing$

13.26. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x+2} > \sqrt{x}$
2 $\sqrt{x} > \sqrt{x-2}$
3 $\sqrt{x+2} > \sqrt{-x}$
4 $\sqrt{-x} > \sqrt{x-2}$

А $\varnothing$
Б $[-2; +\infty)$
В $[-1; 0]$
Г $[0; +\infty)$
Д $[2; +\infty)$

13.27. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $\sqrt{x} \geq x$
2 $\sqrt{x} \leq x$
3 $\sqrt{-x} \geq x$
4 $\sqrt{-x} \leq x$

А $\varnothing$
Б $(-\infty; 0]$
В $[0; 1]$
Г $[1; +\infty)$
Д $\{0\}$

Розв'яжіть завдання 13.28–13.40. Відповідь запишіть десятковим дробом.

13.28. Розв'язати нерівність $\sqrt{x^2 - 7x + 5} \geq \sqrt{3x - 4}$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

13.29. Розв'язати нерівність $\sqrt{\frac{2x-3}{4x-1}} \geq \sqrt{\frac{x-2}{x+2}}$. У відповідь записати добуток усіх цілих розв'язків нерівності.

13.30. Розв'язати нерівність $\sqrt{(x-3)(2-x)} < 3 + 2x$. У відповідь записати добуток усіх цілих розв'язків нерівності.

13.31. Розв'язати нерівність $\sqrt{-x^2 + 6x - 5} > 8 - 2x$. У відповідь записати добуток усіх цілих розв'язків нерівності.

13.32. Розв'язати нерівність $\frac{\sqrt{2x-1}}{x-2} < 1$. У відповідь записати суму всіх натуральних чисел, які не є розв'язками нерівності.

13.33. Розв'язати нерівність $(x-1)\sqrt{x^2 - x - 2} \geq 0$. У відповідь записати найбільше ціле від'ємне число, яке не є розв'язком нерівності.

13.34. Розв'язати нерівність $\sqrt{x-6} - \sqrt{x+10} \leq 1$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

13.35. Розв'язати нерівність $\sqrt{2x-1} + \sqrt{x+15} \leq 5$. У відповідь записати суму найбільшого та найменшого розв'язків нерівності.

13.36. Розв'язати нерівність $\sqrt{3x^2+5x+7}-\sqrt{3x^2+5x+2}>1$. У відповідь записати суму всіх цілих розв'язків нерівності.

13.37. Розв'язати нерівність $\sqrt{(3x-2)^2}>x+6$. У відповідь записати суму всіх цілих чисел, які не є розв'язками нерівності.

13.38. Розв'язати нерівність $\left|\sqrt{x-2}-3\right|\geq\left|\sqrt{7-x}-2\right|+1$. У відповідь записати добуток усіх цілих розв'язків нерівності.

13.39. Розв'язати нерівність $\sqrt{25-x^2}\leq\frac{12}{x}$. У відповідь записати добуток усіх цілих розв'язків нерівності.

13.40. Розв'язати нерівність $\frac{11-\sqrt{25-x^2}}{x}\leq 2$. У відповідь записати модуль добутку усіх цілих розв'язків нерівності.

Тема 14. Показникові рівняння

Рівняння, яке містить змінну в показнику степеня, називають *показниковим* рівнянням.

Рівняння виду $a^x = b$, де $a > 0$, $a \neq 1$, називають найпростішим показниковим рівнянням. Наприклад, $5^x = 125$; $\left(\frac{2}{7}\right)^x = 1{,}5$ тощо. Якщо $b > 0$, то розв'язком рівняння $a^x = b$ є $x = \log_a b$; якщо $b \leq 0$, то рівняння $a^x = b$ коренів не має.

Показникові рівняння найчастіше розв'язують шляхом логарифмування обох його частин:

- рівняння виду $a^{f(x)} = b$, де $a > 0$, $a \neq 1$, $b > 0$ розв'язують, логарифмуючи обидві його частини за основою a. Отримують рівносильне рівняння $f(x) = \log_a b$;
- рівняння виду $a^{f(x)} = a^{g(x)}$, де $a > 0$, $a \neq 1$ рівносильне рівнянню $f(x) = g(x)$;
- рівняння виду $a^{f(x)} = b^{g(x)}$, де $a > 0$, $a \neq 1$, $b > 0$, $b \neq 1$ рівносильне рівнянню $f(x) = g(x)\log_a b$.

Зведення до однієї основи

Розв'язати рівняння $2^{7-3x} = \left(\frac{1}{2}\right)^{x-4}$. Маємо: $2^{7-3x} = \left(\frac{1}{2}\right)^{x-4}$; $2^{7-3x} = 2^{4-x}$; $7 - 3x = 4 - x$; $2x = 3$; $x = 1{,}5$.

Відповідь. 1,5.

Розв'язати рівняння $7^{2\sin+\sqrt{3}} = 1$. Одержимо: $7^{2\sin+\sqrt{3}} = 1$; $7^{2\sin+\sqrt{3}} = 7^0$; $2\sin x + \sqrt{3} = 0$; $\sin x = -\frac{\sqrt{3}}{2}$; $x = (-1)^{n+1}\frac{\pi}{3} + \pi n,\ n \in Z.$

Відповідь. $x = (-1)^{n+1}\frac{\pi}{3} + \pi n,\ n \in Z.$

Рівняння $a^{f(x)} = b^{f(x)}$, які не зводяться до однієї основи

Розв'язати рівняння $3^{x+2} = 5^{x+2}$ (основи різні, показники однакові). Розділимо обидві частини рівняння на $5^{x+2} \neq 0$. Одержимо: $\frac{3^{x+2}}{5^{x+2}} = 1$; $\left(\frac{3}{5}\right)^{x+2} = \left(\frac{3}{5}\right)^0$; $x + 2 = 0$; $x = -2$.

Відповідь. –2.

Розв'язати рівняння $3^{2x-1} = 5^{3-x}$. Прологарифмуємо рівняння за основою 10 (логарифмувати можна й за основою 5 або за основою 3): $\lg 3^{2x-1} = \lg 5^{3-x}$; $(2x-1)\lg 3 = (3-x)\lg 5$; $2x\lg 3 + x\lg 5 = 3\lg 5 + \lg 3$; $x(2\lg 3 + \lg 5) = 3\lg 5 + \lg 3$, звідки $x = \frac{3\lg 5 + \lg 3}{2\lg 3 + \lg 5} = \frac{\lg(5^3 \cdot 3)}{\lg(3^2 \cdot 5)} = \frac{\lg 375}{\lg 45} = \lg_{45} 375.$

Відповідь. $\lg_{45}375$.

Винесення спільного множника за дужки

Розв'язати рівняння $2 \cdot 7^{x+1} - 6 \cdot 7^{x-1} - 7^x = 85$. Винесемо за дужки 7^{x-1} — множник з найменшим показником. Матимемо: $7^{x-1}(2 \cdot 7^2 - 6 - 7) = 85$; $7^{x-1} \cdot 85 = 85$; $7^{x-1} = 1$; $7^{x-1} = 7^0$; $x - 1 = 0$; $x = 1$.

Відповідь. 1.

Рівняння, які зводять до квадратних

1. Рівняння виду $A \cdot a^{2x} + B \cdot a^x + C = 0$

Уведемо нову змінну $a^x = t$, $t > 0$ й одержимо квадратне рівняння.

Наприклад, розв'язати рівняння $2^{2x} - 10 \cdot 2^x + 16 = 0$. Нехай $2^x = t$, тоді маємо: $t^2 - 10t + 16 = 0$; $\left[\begin{array}{l} t_1 = 2; \\ t_2 = 8. \end{array}\right.$ Повертаємося до заміни: $\left[\begin{array}{l} 2^x = 2; \\ 2^x = 8; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x = 1; \\ x = 3. \end{array}\right.$

Відповідь. 1; 3.

2. Рівняння виду $A \cdot a^x + B \cdot a^{-x} = C$

За допомогою заміни $a^x = t$, $t > 0$ рівняння можна звести до квадратного.

Наприклад, розв'язати рівняння $5^x + 3 \cdot 5^{-x} = 4$. Нехай $5^x = t$, тоді маємо: $t + \frac{3}{t} = 4$; $t^2 - 4t + 3 = 0$;

$\left[\begin{array}{l} t_1 = 1; \\ t_2 = 3. \end{array}\right.$ Повертаємося до заміни: $\left[\begin{array}{l} 5^x = 1; \\ 5^x = 3; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x = 0; \\ x = \log_5 3. \end{array}\right.$

Відповідь. 0; $\log_5 3$.

Однорідні показникові рівняння $A \cdot a^{2x} + B \cdot a^x \cdot b^x + C \cdot b^{2x} = 0$

Поділимо обидві частини рівняння на $a^{2x} \neq 0$, тоді одержимо рівняння $A + B\left(\frac{b}{a}\right)^x = C\left(\frac{b}{a}\right)^{2x}$. Виконаємо заміну $\left(\frac{b}{a}\right)^x = t$, $t > 0$, і зведемо це рівняння до квадратного.

Наприклад, розв'язати рівняння $3 \cdot 16^x + 2 \cdot 81^x = 5 \cdot 36^x$. Маємо: $3 \cdot 16^x + 2 \cdot 81^x = 5 \cdot 36^x$; $3 \cdot 4^{2x} + 2 \cdot 9^{2x} = 5 \cdot 4^x \cdot 9^x$. Поділимо обидві частини на $9^{2x} \neq 0$: $3 \cdot \left(\frac{4}{9}\right)^{2x} - 5 \cdot \left(\frac{4}{9}\right)^x + 2 = 0$. Нехай $\left(\frac{4}{9}\right)^x = t$, $t > 0$, тоді маємо: $3t^2 - 5t + 2 = 0$; $\left[\begin{array}{l} t_1 = 1; \\ t_2 = \frac{2}{3}. \end{array}\right.$ Повертаємося до заміни: $\left[\begin{array}{l} \left(\frac{4}{9}\right)^x = 1; \\ \left(\frac{4}{9}\right)^x = \frac{2}{3}; \end{array}\right.$

$\left[\begin{array}{l} \left(\frac{4}{9}\right)^x = \left(\frac{4}{9}\right)^0; \\ \left(\frac{2}{3}\right)^{2x} = \frac{2}{3}; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x = 0; \\ 2x = 1; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x = 0; \\ x = 0{,}5. \end{array}\right.$

Відповідь. 0; 0,5.

Рівняння виду $A^x + B^x = C$, де $A \cdot B = 1$

Уведемо заміну $A^x = t$, $t > 0$. Тоді $B^x = \frac{1}{t}$ і рівняння можна звести до квадратного.

Наприклад, розв'язати рівняння $\left(\sqrt{3 + 2\sqrt{2}}\right)^x + \left(\sqrt{3 - 2\sqrt{2}}\right)^x = 6$. Нехай $\left(\sqrt{3 + 2\sqrt{2}}\right)^x = t$, $t > 0$. Тоді $\left(\sqrt{3 - 2\sqrt{2}}\right)^x = \left(\frac{1}{\sqrt{3 + 2\sqrt{2}}}\right)^x = \frac{1}{t}$. Одержимо: $t + \frac{1}{t} = 6$; $t^2 - 6t + 1 = 0$; $\left[\begin{array}{l} t_1 = 3 + 2\sqrt{2}; \\ t_2 = 3 - 2\sqrt{2}. \end{array}\right.$ Повертаємося до заміни: $\left[\begin{array}{l} \left(\sqrt{3 + 2\sqrt{2}}\right)^x = 3 + 2\sqrt{2}; \\ \left(\sqrt{3 + 2\sqrt{2}}\right)^x = 3 - 2\sqrt{2}; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} \left(3 + 2\sqrt{2}\right)^{\frac{x}{2}} = 3 + 2\sqrt{2}; \\ \left(3 + 2\sqrt{2}\right)^{\frac{x}{2}} = \frac{1}{3 + 2\sqrt{2}}; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} \left(3 + 2\sqrt{2}\right)^{\frac{x}{2}} = 3 + 2\sqrt{2}; \\ \left(3 + 2\sqrt{2}\right)^{\frac{x}{2}} = \left(3 + 2\sqrt{2}\right)^{-1}; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x = 2; \\ x = -2. \end{array}\right.$

Відповідь. ± 2.

Використання монотонності функцій

Розв'язати рівняння $2^x = 3 - x$. Методом підбору знаходимо, що $x = 1$ — корінь рівняння. Функція $y = 2^x$ — зростаюча, а функція $y = 3 - x$ — спадна, тому цей корінь — єдиний.

Відповідь. 1.

Розв'язати рівняння $12^x + 5^x = 13^x$. Поділимо обидві частини рівняння на $12^x \neq 0$: $1+\left(\frac{5}{12}\right)^x = \left(\frac{13}{12}\right)^x$.

Методом підбору знаходимо, що $x = 2$ — корінь рівняння. Функція $y=1+\left(\frac{5}{12}\right)^x$ — спадна, а функція $y=\left(\frac{13}{12}\right)^x$ — зростаюча ($a > 1$), тому графіки цих функцій перетинаються не більше як в одній точці.

Відповідь. 2.

Показниково-степеневі рівняння — рівняння, які мають змінну в показнику степеня і в основі

Розв'язування рівнянь виду $(f(x))^{g(x)} = (f(x))^m$ зводиться до випадків:

1. $f(x) = 1$.
2. $f(x) = -1$.
3. $f(x) = 0$.
4. $g(x) = m$.

Наприклад, розв'язати рівняння $(x+1)^{x^2+x-4} = (x+1)^2$. Для відшукання коренів рівняння потрібно розглянути чотири випадки:

1. $x + 1 = 1$, звідки $x = 0$. Одержимо: $1^{-4} = 1^2$; $1 = 1$. $x = 0$ — корінь рівняння;
2. $x + 1 = -1$, звідки $x = -2$. Одержимо: $(-1)^{-2} = (-1)^2$; $1 = 1$. $x = -2$ — корінь рівняння;
3. $x + 1 = 0$, звідки $x = -1$. Одержимо: вираз 0^{-4} не має змісту, тому $x = -1$ не є коренем рівняння;
4. $x^2 + x - 4 = 2$; $x^2 + x - 6 = 0$; $x_1 = 2$, $x_2 = -3$.

Відповідь. –3; –2; 0; 2.

Показникові рівняння з параметром

Розв'язати рівняння $3 \cdot 4^{x-2} + 27 = a + a \cdot 4^{x-2}$.

Перетворимо задане рівняння: $3 \cdot 4^{x-2} - a \cdot 4^{x-2} = a - 27$; $4^{x-2}(3 - a) = a - 27$. Якщо $a = 3$, то маємо: $4^{x-2} \cdot 0 = -24$ — рівняння коренів не має. У випадку, коли $a \neq 3$, одержимо рівняння: $4^{x-2} = \frac{a-27}{3-a}$. Це рівняння матиме корені, якщо $\frac{a-27}{3-a} > 0$, тобто коли $a \in (3; 27)$. Тоді за означенням логарифма маємо: $x-2=\log_4\frac{a-27}{3-a}$; $x=2+\log_4\frac{a-27}{3-a}$.

Відповідь. Якщо $a \leq 3$ або $a \geq 27$, то рівняння коренів не має; якщо $a \in (3; 27)$, то $x=2+\log_4\frac{a-27}{3-a}$.

Приклад 1. Розв'язати рівняння $0{,}2^{3x-1} = \sqrt{125}$.

А	Б	В	Г	Д
5	3	1	$-\frac{1}{6}$	0,4

■ $0{,}2^{3x-1} = \sqrt{125}$; $\left(5^{-1}\right)^{3x-1} = \left(5^3\right)^{\frac{1}{2}}$; $5^{-3x+1} = 5^{\frac{3}{2}}$; $-3x+1=\frac{3}{2}$; $x=-\frac{1}{6}$.

Відповідь. **Г.** ■

Приклад 2. Розв'язати рівняння $4^{x-1} - 1{,}5 \cdot 2^{x+2} + 20 = 0$.

А	Б	В	Г	Д
$\log_2 20$	2	2; $\log_2 20$	10	4

■ $4^{x-1}-1{,}5\cdot 2^{x+2}+20=0$; $\frac{4^x}{4^1}-1{,}5\cdot 2^x\cdot 2^2+20=0$; $4^x-24\cdot 2^x+80=0$. Зробимо заміну: $2^x=t$, тоді $4^x=t^2$. Одержимо: $t^2-24t+80=0$; $t_1=20,\quad t_2=4$. Повертаємось до змінної x: $2^x=20$; $x=\log_2 20$ або $2^x=4$; $x=2$.

Відповідь. **В.** ■

Приклад 3. Розв'язати рівняння $3\cdot 4^x-5\cdot 6^x+2\cdot 9^x=0$.

А	**Б**	**В**	**Г**	**Д**
0	1	$\frac{2}{3}$	1; $\frac{2}{3}$	0; 1

■ $3\cdot 4^x-5\cdot 6^x+2\cdot 9^x=0$; $3\cdot 2^{2x}-5\cdot 2^x\cdot 3^x+2\cdot 3^{2x}=0$. Поділимо обидві частини рівняння на вираз $3^{2x}\neq 0$ й одержимо: $3\cdot\left(\frac{2}{3}\right)^{2x}-5\cdot\left(\frac{2}{3}\right)^x+2=0$. Зробимо заміну: $\left(\frac{2}{3}\right)^x=a$. Тоді $\left(\frac{2}{3}\right)^{2x}=a^2$. Отримаємо: $3a^2-5a+2=0$; $a_1=1, a_2=\frac{2}{3}$. Повертаємося до попередньої змінної: $\left(\frac{2}{3}\right)^x=1; x=0$ або $\left(\frac{2}{3}\right)^x=\frac{2}{3}$; $x=1$.

Відповідь. **Д.** ■

Приклад 4. Розв'язати рівняння $7^{x+1}=14\cdot\left(\frac{1}{2}\right)^{3x+1}$

А	**Б**	**В**	**Г**	**Д**
1	7	0	14	0,5

■ $7^{x+1}=14\cdot\left(\frac{1}{2}\right)^{3x+1}$. Очевидно, що $x=0$ — корінь рівняння $\left(7^1=14\cdot\left(\frac{1}{2}\right)^1;\quad 7=7\right)$. Функція $y=7^{x+1}$ зростаюча, а функція $y=14\cdot\left(\frac{1}{2}\right)^{3x+1}$ спадна. Тому дане рівняння має не більше одного кореня. Отже, інших коренів, крім $x=0$, немає.

Відповідь. **В.** ■

Приклад 5. Розв'язати рівняння $5^{\frac{x+4}{x}}-124\cdot 5^{\frac{2}{x}}-25=0$.

А	**Б**	**В**	**Г**	**Д**
1	4	2	0	0,5

■ Зведемо степені лівої частини до одного показника: $5^{\frac{x+4}{x}}-124\cdot 5^{\frac{2}{x}}-25=0$; $5^{1+\frac{4}{x}}-124\cdot 5^{\frac{2}{x}}-25=0$; $5\cdot\left(5^{\frac{2}{x}}\right)^2-124\cdot 5^{\frac{2}{x}}-25=0$. Зробимо заміну $5^{\frac{2}{x}}=a$. Одержимо: $5a^2-124a-25=0$; $a_1=-\frac{1}{5}$; $a_2=25$. Повертаємося до попередньої заміни: $5^{\frac{2}{x}}=-\frac{1}{5}$ — коренів немає. $5^{\frac{2}{x}}=25$; $5^{\frac{2}{x}}=5^2$; $\frac{2}{x}=2$; $x=1$.

Відповідь. **А.** ■

Приклад 6. Знайти суму коренів рівняння $\left(3^{2x^2-29}-27\right)\sqrt[4]{5x+18}=0$.

А	Б	В	Г	Д
0,4	–3,6	4	інша відповідь	–7,6

■ ОДЗ рівняння: $5x+18\ge 0$; $x\ge -3{,}6$. Маємо: **1.** $3^{2x^2-29}-27=0$; $3^{2x^2-29}=3^3$; $2x^2-29=3$; $x^2=16$; $x_1=-4$, $x_2=4$. Урахувавши ОДЗ, маємо: $x=4$. **2.** $\sqrt[4]{5x+18}=0$; $5x+18=0$; $x=-3{,}6$. Отже, коренями рівняння є числа –3,6 і 4, а їх сума дорівнює $-3{,}6+4=0{,}4$.

Відповідь. **А.** ■

Приклад 7. Знайти суму коренів рівняння $2^x+2^{-x}=2\cos 2x$.

■ Оцінимо ліву й праву частини рівняння: $2^x+2^{-x}=2^x+\frac{1}{2^x}\ge 2$; $2\cos 2x\le 2$. Замінимо рівняння рівносильною системою: $\begin{cases}2^x+\dfrac{1}{2^x}=2; & (1)\\ 2\cos 2x=2. & (2)\end{cases}$

Розв'яжемо перше рівняння системи. Нехай $2^x=t$, $t>0$. $t+\frac{1}{t}=2$; $t^2-2t+1=0$; $t=1$; $2^x=1$; $x=0$.

Перевіримо, чи задовольняє корінь $x=0$ друге рівняння системи: $2\cos(2\cdot 0)=2$; $2\cdot 1=2$; $2=2$. Отже, $x=0$ — розв'язок системи, а, отже, й даного рівняння.

Відповідь. 0. ■

Приклад 8. Розв'язати рівняння $3\cdot 4^x+(3x-10)\cdot 2^x+3-x=0$. У відповідь записати більший корінь.

■ Нехай $2^x=t$, $t>0$. Тоді $3t^2+(3x-10)t+3-x=0$; $3t^2+3tx-10t+3-x=0$; $3t^2-9t+3tx-t+3-x=0$; $3t(t-3+x)-(t-3+x)=0$; $(t-3+x)(3t-1)=0$; $t_1=3-x$; $t_2=\frac{1}{3}$. Повертаємося до заміни: 1) $2^x=3-x$ (1). Ліва частина рівняння (1) — зростаюча функція, права — спадна; $x=1$ — єдиний корінь; 2) $2^x=\frac{1}{3}$ (2); $x=\log_2\frac{1}{3}=-\log_2 3$. Отже, корені рівняння $x=1$ та $x=-\log_2 3$. Більший корінь дорівнює 1.

Відповідь. 1. ■

Приклад 9. За яких значень a рівняння $3^{x^2+a}+4^{x^2+a}+5^{x^2+a}=6^{x^2+a}$ має тільки один корінь?

■ Нехай $x^2+a=t$. Тоді маємо: $3^t+4^t+5^t=6^t$. Підбором знаходимо, що $t=3$ — корінь цього рівняння. Покажемо, що цей корінь єдиний. Для цього поділимо обидві частини рівняння на 6^t й одержимо: $\left(\frac{1}{2}\right)^t+\left(\frac{2}{3}\right)^t+\left(\frac{5}{6}\right)^t=1$. Оскільки функція $f(t)=\left(\frac{1}{2}\right)^t+\left(\frac{2}{3}\right)^t+\left(\frac{5}{6}\right)^t$ за довільних значень t спадна, як сума спадних функцій і $E(f)=(0;+\infty)$, то її графік перетинає пряму $y=1$ лише один раз (якщо $t=3$). Отже, $x^2+a=3$; $x^2=3-a$. Одержане рівняння має лише один корінь $x=0$, якщо $a=3$.

Відповідь. 3. ■

Завдання 14.1–14.23 мають по п'ять варіантів відповідей, з яких тільки ОДНА ПРАВИЛЬНА. Оберіть правильну, на Вашу думку, відповідь.

14.1. Розв'язати рівняння $5^x = 8$.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt[5]{8}$	$\sqrt[8]{5}$	$\log_5 8$	$\log_8 5$	$\pm\sqrt[8]{5}$

14.2. Розв'язати рівняння $5^{x-9} = 5$ і $3^x - 3 = 0$ та вказати суму їх коренів.

А	Б	В	Г	Д
0	1	8	9	11

14.3. Розв'язати рівняння $\left(\frac{1}{2}\right)^{x+2} = 4^{2x}$ і $4^{3x+1} = 8^{-2x-1}$ та вказати інтервал, який містить їх корені.

А	Б	В	Г	Д
(–3; –2)	(–2; –1)	(–1; 0)	(0; 1)	(1; 2)

14.4. Розв'язати рівняння $3^{x-5} = 9^{-2x}$.

А	Б	В	Г	Д
$1\frac{2}{3}$	1	1,25	0	–1

14.5. Розв'язати рівняння $5^{\frac{x-2}{(x+2)(x-1)}} = 1$ і $\left(\frac{2}{3}\right)^{(x^2-4)(x-1)} = 1$ та вказати їх спільні корені.

А	Б	В	Г	Д
–2; 2 і 1	2 і 1	–2 і 1	–2 і 2	2

14.6. Якому з проміжків належить корінь рівняння $0{,}008^x = 5^{1-2x}$?

А	Б	В	Г	Д
[0; 2]	(–1; 5]	(2; +∞)	(0; 1)	(–3; 0]

14.7. Серед наведених рівнянь вказати рівняння, рівносильне рівнянню $8^x = 16^{-1}\sqrt{32^x}$.

А	Б	В	Г	Д
$3x = x - 1$	$3x = \frac{x}{2} - 1$	$3x = \frac{5x}{2} \cdot 4$	$3x = \frac{5x}{2} - 4$	$3x = \frac{6x}{2} - 4$

14.8. Яке з наведених рівнянь має корені?

А	Б	В	Г	Д
$7^{x^2} = \frac{1}{2}$	$7^x = \frac{1}{2}$	$7^{\lvert x\rvert} = \frac{1}{2}$	$7^x = 0$	$7^x = -\frac{1}{2}$

14.9. Розв'язати рівняння $6^{x+1} = 3^{x+1}$ і $2^{x-5} = 8^{x-5}$ і знайти суму їх коренів.

А	Б	В	Г	Д
4	–4	5	–5	53

14.10. Розв'язати рівняння $4^{x+2} - 4^{x+1} + 4^x = 39$.

А	Б	В	Г	Д
$\sqrt[4]{3}$	$\sqrt[3]{4}$	$\log_3 4$	$\log_4 3$	$\varnothing$

14.11. Знайти суму коренів рівняння $5^{2x} - 6 \cdot 5^x + 5 = 0$.

А	Б	В	Г	Д
1	0	–6	6	–5

14.12. Встановити кількість коренів рівняння $3^{2x^2} - 12 \cdot 3^{x^2} + 27 = 0$.

А	Б	В	Г	Д
Жодного	один	два	три	чотири

14.13. Розв'язати рівняння $7^{x^2} = 2$.

А	Б	В	Г	Д
$\pm\sqrt{\log_2 7}$	$\sqrt{\log_2 7}$	$\pm\sqrt{\log_7 2}$	$\sqrt{\log_7 2}$	$\pm\sqrt{7}$

14.14. Розв'язати рівняння $2^x \cdot 3^{x-1} = 72$ і $\sqrt{2^x} \cdot \sqrt{7^x} = 196$ і вказати суму їх коренів.

А	Б	В	Г	Д
8	7	6	5	4

14.15. Розв'язати рівняння $\left(\frac{2}{3}\right)^x \cdot \left(\frac{9}{8}\right)^x = \frac{27}{64}$ і $5^{2x} \cdot 6^{2x} = 900$ і вказати суму їх коренів.

А	Б	В	Г	Д
8	7	6	5	4

14.16. Знайти значення виразу 7^x, якщо $7^x - \left(\frac{1}{7}\right)^{1-x} = 6$.

А	Б	В	Г	Д
1	2	6	7	14

14.17. Знайти значення виразу $\left(\frac{2}{3}\right)^x$, якщо $3 \cdot 2^{2x} + 2 \cdot 3^{2x} = 5 \cdot 6^x$.

А	Б	В	Г	Д
4	3 або 4	$\frac{2}{3}$ або 1	0 або 1	$\frac{4}{9}$ або 1

14.18. Знайти значення виразу 2^x, якщо $2^{2-x} - 2^{x-1} = 1$.

А	Б	В	Г	Д
2	2 або –4	1	4	2 або 4

14.19. Знайти значення виразу $9^{\frac{1}{x}}$, якщо $81^{\frac{1}{x}} - 4 \cdot 9^{\frac{1}{x}} = 45$.

А	Б	В	Г	Д
4 або 9	–4 або 9	9	81	16 або 25

14.20. Указати проміжок, якому належить корінь рівняння $9^{\frac{3}{x}} + 2 \cdot 3^{\frac{x+3}{x}} - 27 = 0$.

А	Б	В	Г	Д
[–4; –2]	[–2; 0]	[0; 2]	[2; 4]	[4; 6]

14.21. Розв'язати рівняння $2^{\sin^2 x}+2^{\cos^2 x}=3$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	0	$2\pi k,\ k\in Z$	$\pi k,\ k\in Z$	$\frac{\pi k}{2},\ k\in Z$

14.22. За якого значення параметра a рівняння $16^x-(a+1)\cdot 4^x+a=0$ має один корінь?

А	Б	В	Г	Д
–2	–1	0	1	2

14.23. Знайти суму коренів рівняння $(x^2+x+1)^{x-3}=1$.

А	Б	В	Г	Д
3	0; –1	–1; 0; 3	2	–2

Завдання 14.24–14.28 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть один відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

14.24. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та їх коренями (А–Д).

1 $5^x=7$
2 $x^5=7$
3 $7^x=5$
4 $x^7=5$

А 5^7
Б $\sqrt[7]{5}$
В $\sqrt[5]{7}$
Г $\log_7 5$
Д $\log_5 7$

14.25. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та кількістю їх коренів (А–Д).

1 $\left(\frac{1}{2}\right)^{|x-1|}=2^{1-x}$
2 $2^{|x-1|}=\left(\frac{1}{2}\right)^{3}$
3 $2^{-x+1}=\left(\frac{1}{2}\right)^{-x+3}$
4 $2^{|x-1|}=\left(\frac{1}{2}\right)^{-3}$

А Жодного
Б Один
В Два
Г Три
Д Безліч

14.26. Установити відповідність між парами рівнянь (1–4) та сумою їх коренів (А–Д).

1 $6^{-2x}=36$ і $\left(\frac{1}{2}\right)^{2x+1}=\frac{1}{8}$
2 $\left(\frac{1}{2}\right)^{x+2}=4$ і $\left(\frac{1}{7}\right)^{1-x}=49$
3 $3^x=243$ і $\left(\frac{8}{125}\right)^{x+4}=\left(\frac{5}{2}\right)^{9}$
4 $5^{2x}\cdot 6^{2x}=900$ і $\sqrt{2^x}\cdot\sqrt{7^x}=196$

А –2
Б 2
В –1
Г 5
Д 0

14.27. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та значеннями (А–Д) виразу 2^{x_0-1}, де x_0 — корінь рівняння.

1 $2^x - 2^{x-2} = 24$	**А** 2
2 $2^{x+1} - 7\cdot 2^{x-2} = 16$	**Б** 4
3 $2^{x+4} - \left(\frac{1}{2}\right)^{-x} = 120$	**В** 8
4 $2^{x+2} - \left(\frac{1}{2}\right)^{1-x} = 56$	**Г** 16
	Д 32

14.28. Установити відповідність між рівняннями (1–4) та сумами їх коренів (А–Д).

1 $\left(\frac{1}{4}\right)^{-x} - 8\cdot\left(\frac{1}{2}\right)^{-x} + 16 = 0$	**А** 3
2 $4^x - 36\cdot 2^x + 128 = 0$	**Б** 4
3 $16^x - 20\cdot 4^x + 64 = 0$	**В** 5
4 $\left(\frac{1}{9}\right)^{-x} - 30\cdot\left(\frac{1}{3}\right)^{-x} + 81 = 0$	**Г** 2
	Д 7

Розв'яжіть завдання 14.29–14.43. Відповідь запишіть десятковим дробом.

14.29. Розв'язати рівняння $0{,}125\cdot 8^{2x-5} = \left(\frac{\sqrt{2}}{4}\right)^{-4}$

14.30. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{2^x\cdot\sqrt[3]{4^x\cdot 0{,}125^{\frac{1}{x}}}} = \sqrt[9]{4}$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

14.31. Розв'язати рівняння $5^2\cdot 5^4\cdot 5^6\cdot\ldots\cdot 5^{2x} = 0{,}04^{-28}$.

14.32. Розв'язати рівняння $2^{\sqrt{x}+2} - 2^{\sqrt{x}+1} = 12 + 2^{\sqrt{x}-1}$.

14.33. Розв'язати рівняння $7\cdot 3^x - 5^{x+1} = 3^{x+3} - 5^{x+2}$.

14.34. Розв'язати рівняння $3^{2\sqrt{x+5}} - 10\cdot 3^{\sqrt{x+5}} + 9 = 0$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

14.35. Указати найбільше ціле значення параметра a, за якого рівняння $2^{2x} + (a+1)\cdot 2^x + \frac{1}{4} = 0$ має два різних корені.

14.36. Розв'язати рівняння $\frac{4}{2^x+2} - \frac{1}{2^x-3} = 2$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

14.37. Розв'язати рівняння $8\cdot 81^x + 9\cdot 64^x = 17\cdot 72^x$. У відповідь записати суму коренів рівняння.

14.38. Розв'язати рівняння $2^{\cos 2x} = 3\cdot 2^{\cos^2 x} - 4$. У відповідь записати $\frac{x_0}{\pi}$, де x_0 — найменший додатний корінь рівняння.

14.39. Розв'язати рівняння $50\cdot 7^{\sqrt{-5x}} - 7^{\sqrt{-20x}+1} - 7 = 0$.

14.40. Розв'язати рівняння $3^{2x}+\frac{36}{3^{2x}}-\left(3^x+\frac{6}{3^x}\right)=8$. У відповідь записати найбільший корінь рівняння.

14.41. Розв'язати рівняння $81\cdot\left(\sqrt{10}+3\right)^{5x-61}=\left(\frac{3}{\sqrt{10}-3}\right)^{5x-61}$

14.42. Розв'язати рівняння $|x-5|^{\frac{x}{x-6}}=1$. У відповідь записати найбільший корінь рівняння.

14.43. Розв'язати рівняння $25^x-(2a+1)\cdot5^x+a^2+a=0$. У відповідь записати найменше ціле значення a, за якого рівняння має два корені.

Тема 15. Показникові нерівності

Нерівність, яка містить змінну в показнику степеня, називають *показниковою*. Наприклад, $2^{x+3} < 7$; $5^{x^2} \le \left(\frac{1}{5}\right)^{2x}$ тощо. Розв'язування показникових нерівностей, як правило, ґрунтується на властивостях показникової функції, а саме:

1) функція $y = a^x$ зростає, якщо $a > 1$;

2) функція $y = a^x$ спадає, якщо $0 < a < 1$;

3) функція $y = a^x$ набуває лише додатних значень.

Показникові нерівності можна класифікувати за способами їх розв'язання:

1. Найпростіші та ті, які зводяться до найпростіших:
   а) зведення до однієї основи;
   б) винесення спільного множника за дужки;
   в) ділення обох частин на степінь.
2. Нерівності, які зводяться до алгебраїчних:
   а) зведення до квадратної нерівності шляхом заміни;
   б) однорідні.
3. Нестандартні показникові нерівності.

Показникові нерівності виду $a^{nx} <> b^{nx}$ $(a \ne b)$ зводяться до найпростіших шляхом ділення обох частин на b^{nx} або a^{nx} $(b^{nx} \ne 0,\ a^{nx} \ne 0)$

Наприклад, розв'язати нерівність $5^{3x-2} < 7^{3x-2}$. Поділимо обидві частини нерівності на $7^{3x-2} > 0$. Одержимо: $\left(\frac{5}{7}\right)^{3x-1} < 1$. Приведемо нерівність до однієї основи: $\left(\frac{5}{7}\right)^{3x-2} < \left(\frac{5}{7}\right)^{0}$. Оскільки $\frac{5}{7} < 1$, то одержимо: $3x - 2 > 0$; $x \in \left(\frac{2}{3}; +\infty\right)$.

Відповідь. $\left(\frac{2}{3}; +\infty\right)$.

Нерівності виду $a^{f(x)} > a^{g(x)}$

Наприклад: а) розв'язати нерівність $(0{,}5)^x \ge \frac{1}{32}$. Маємо: $\left(\frac{1}{2}\right)^x \ge \left(\frac{1}{2}\right)^5$. Оскільки основа $0 < \frac{1}{2} < 1$, то отримаємо: $x \le 5$; $x \in (-\infty; 5]$.

Відповідь. $(-\infty; 5]$.

б) розв'язати нерівність $16^x > 0{,}125$. Маємо: $2^{4x} > 2^{-3}$. Оскільки основа $2 > 1$, то отримаємо: $4x > -3$; $x > -0{,}75$; $x \in (-0{,}75; +\infty)$.

Відповідь. $(-0{,}75; +\infty)$.

Нерівності виду $a^{f(x)} > b$

Необхідно розглянути випадки:

1) $b \le 0$, тоді $a^{f(x)} > b$; $x \in D(f)$;

2) $b > 0$, тоді $a^{f(x)} > b$; $f(x) > \log_a b$, якщо $a > 1$, і $f(x) < \log_a b$, якщо $0 < a < 1$.

Наприклад: а) розв'язати нерівність $\left(\frac{1}{3}\right)^x > -2$. Оскільки $\left(\frac{1}{3}\right)^x > 0$, якщо $x \in R$, то $\left(\frac{1}{3}\right)^x > -2$; $x \in R$.

Відповідь. $x \in R$;

б) розв'язати нерівність $2^x > 7$. Одержимо нерівність $2^x > 2^{\log_2 7}$. Оскільки основа $2 > 1$, то отримаємо: $x > \log_2 7$; $x \in (\log_2 7; +\infty)$.

Відповідь. $(\log_2 7; +\infty)$.

Нерівності виду $a^{f(x)} > b^{g(x)}$

При розв'язуванні нерівностей такого виду застосовують логарифмування обох частин за основами a чи b. Врахувавши властивості функцій, одержимо: $a^{f(x)} > b^{g(x)} \Leftrightarrow f(x) > g(x)\log_a b$, якщо $a > 1$, $a^{f(x)} > b^{g(x)} \Leftrightarrow f(x) < g(x)\log_a b$, якщо $0 < a < 1$.

Наприклад, розв'язати нерівність $11^{3-x} > 3^{2x-1}$. Прологарифмуємо обидві частини нерівності за основою 3 й одержимо: $\log_3 11^{3-x} > \log_3 3^{2x-1}$; $(3 - x)\log_3 11 > 2x - 1$; $(2 + \log_3 11)x < 1 + 3\log_3 11$. Оскільки $2 + \log_3 11 > 0$, то $x < \dfrac{1+3\log_3 11}{2+\log_3 11}$; $x \in \left(-\infty; \dfrac{1+3\log_3 11}{2+\log_3 11}\right)$. Відповідь. $\left(-\infty; \dfrac{1+3\log_3 11}{2+\log_3 11}\right)$.

Розв'язування показникових нерівностей методом заміни змінної

Нехай потрібно розв'язати нерівність $\dfrac{1}{5^x-5} \le \dfrac{2}{5^x+15}$. Уведемо заміну $5^x = t$. Тоді одержимо:

$$\frac{1}{t-5} \le \frac{2}{t+15};\ \frac{1}{t-5} - \frac{2}{t+15} \le 0;\ \frac{t+15-2(t-5)}{(t-5)(t+15)} \le 0;\ \frac{-t+25}{(t-5)(t+15)} \le 0;\ \frac{t-25}{(t-5)(t+15)} \ge 0.$$

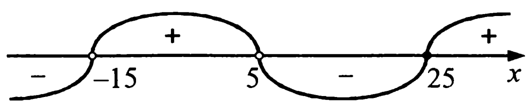

$t \in (-15; 5) \cup [25; +\infty)$.

Повернемося до заміни: $\left[\begin{array}{l} -15 < 5^x < 5; \\ 5^x \ge 25; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} 5^x < 5^1; \\ 5^x \ge 5^2; \end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l} x < 1; \\ x \ge 2; \end{array}\right.$ $x \in (-\infty; 1) \cup [2; +\infty)$.

Відповідь. $(-\infty; 1) \cup [2; +\infty)$.

Зведення показникових нерівностей до найпростіших шляхом винесення спільного множника за дужки

Показникові нерівності виду $A_0 \cdot a^{kx+b_0} + A_1 \cdot a^{kx+b_1} + \ldots + A_n \cdot a^{kx+b_n} <> B$ зводяться до найпростіших шляхом винесення за дужки спільного множника a^{kx+b_i}, де b_i — найменше з чисел $b_0, b_1, \ldots, b_n$.

Наприклад, розв'язати нерівність $3 \cdot 4^x + 2 \cdot 4^{x+1} + 3 \cdot 4^{x+2} \le 236$. Перетворимо нерівність і винесемо спільний множник 4^x за дужки: $3 \cdot 4^x + 8 \cdot 4^x + 48 \cdot 4^x \le 236$; $4^x(3 + 8 + 48) \le 236$; $4^x \cdot 59 \le 236$; $4^x \le 4$; $x \le 1$.

Відповідь. $(-\infty; 1]$.

Зведення показникових нерівностей до квадратних шляхом уведення нової змінної

Показникові нерівності виду $Aa^{2x} + Ba^x + C <> 0$ зводяться до квадратних шляхом уведення заміни $a^x = t$, $t > 0$.

Наприклад, розв'язати нерівність $4^{-x+0,5} - 7 \cdot 2^{-x} - 4 < 0$. Нехай $2^{-x} = t$, $t > 0$. Тоді $4^{-x} = 2^{-2x} = \left(2^{-x}\right)^2 = t^2$. Одержимо: $2t^2 - 7t - 4 < 0$; $2\left(t+\dfrac{1}{2}\right)(t-4) < 0$;

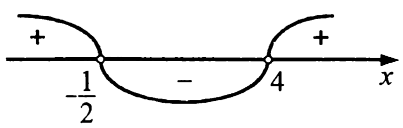

$-\dfrac{1}{2} < t < 4$. Врахувавши, що $t > 0$, маємо: $0 < t < 4$.

Тоді початкова нерівність рівносильна нерівності: $2^{-x} < 4$; $2^{-x} < 2^2$; $-x < 2$; $x > -2$.

Отже, $x\in(-2;+\infty)$.

Відповідь. $(-2;+\infty)$.

Розв'язування нерівностей, які містять однорідні функції відносно показникових функцій

Нерівності виду $A_0a^{nx}+A_1a^{(n-1)x}b^x+A_2a^{(n-2)x}b^{2x}+\ldots+A_{n-1}a^xb^{(n-1)x}+A_nb^{nx}<>0$ є однорідними відносно функцій a^x і b^x. Поділимо обидві частини нерівності на $b^{nx}\neq 0$ й одержимо таку нерівність: $A_0\left(\frac{a}{b}\right)^{nx}+A_1\left(\frac{a}{b}\right)^{(n-1)x}+\ldots+A_{n-1}\left(\frac{a}{b}\right)^x+A_n<>0$, яку після заміни $\left(\frac{a}{b}\right)^x=t,\ t>0$, можна звести до раціональної нерівності $A_0t^n+A_1t^{n-1}+\ldots+A_{n-1}t+A_n<>0$.

Наприклад, розв'язати нерівність $2\cdot 9^x-5\cdot 6^x+3\cdot 4^x\ge 0$. Запишемо задану нерівність у вигляді $2\cdot 3^{2x}-5\cdot 2^x\cdot 3^x+3\cdot 2^{2x}\ge 0$. Поділимо обидві частини на $3^{2x}>0$ й отримаємо: $2-5\cdot\left(\frac{2}{3}\right)^x+3\cdot\left(\frac{2}{3}\right)^{2x}\ge 0$. Нехай $\left(\frac{2}{3}\right)^x=t$, тоді одержимо: $3t^2-5t+2\ge 0$; $\left[\begin{array}{l}t\ge 1;\\ t\le\frac{2}{3};\end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l}\left(\frac{2}{3}\right)^x\ge 1;\\ \left(\frac{2}{3}\right)^x\le\frac{2}{3};\end{array}\right.$ $\left[\begin{array}{l}x\le 0;\\ x\ge 1;\end{array}\right.$

$x\in(-\infty;0]\cup[1;+\infty)$.

Відповідь. $(-\infty;0]\cup[1;+\infty)$.

Степенево-показникові нерівності

1. Нерівності виду $\left(f(x)\right)^{g(x)}>1$.

$$\left(f(x)\right)^{g(x)}>1\Leftrightarrow\left(f(x)\right)^{g(x)}>\left(f(x)\right)^0\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}0<f(x)<1;\\ g(x)<0;\end{cases}\\ \begin{cases}f(x)>1;\\ g(x)>0.\end{cases}\end{array}\right.$$

Наприклад, розв'язати нерівність $\left(4x^2+2x+1\right)^{x^2-x}>1$.

$$\left(4x^2+2x+1\right)^{x^2-x}>1\Leftrightarrow\left(4x^2+2x+1\right)^{x^2-x}>\left(4x^2+2x+1\right)^0\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}0<4x^2+2x+1<1;\\ x^2-x<0;\end{cases}\\ \begin{cases}4x^2+2x+1>1;\\ x^2-x>0;\end{cases}\end{array}\right.$$

$$\left[\begin{array}{l}\begin{cases}4x^2+2x+1>0;\\ 4x^2+2x+1<1;\\ x^2-x<0;\end{cases}\\ \begin{cases}4x^2+2x>0;\\ x^2-x>0;\end{cases}\end{array}\right.\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}-\infty<x<+\infty;\\ x(x+0,5)<0;\\ x(x-1)<0;\end{cases}\\ \begin{cases}x(x+0,5)>0;\\ x(x-1)>0;\end{cases}\end{array}\right.\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}-0,5<x<0;\\ 0<x<1;\end{cases}\\ \begin{cases}\left[\begin{array}{l}x>0;\\ x<-0,5;\end{array}\right.\\ \left[\begin{array}{l}x>1;\\ x<0;\end{array}\right.\end{cases}\end{array}\right.\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\varnothing;\\ \left[\begin{array}{l}x>1;\\ x<-0,5;\end{array}\right.\end{array}\right.\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}x>1;\\ x<-0,5.\end{array}\right.$$

Отже, $x\in(-\infty;-0,5)\cup(1;+\infty)$.

Відповідь. $(-\infty;-0,5)\cup(1;+\infty)$.

2. Нерівності виду $\left(f(x)\right)^{g(x)}<1$.

$$\left(f(x)\right)^{g(x)}<1\Leftrightarrow\left(f(x)\right)^{g(x)}<\left(f(x)\right)^0\Leftrightarrow\left[\begin{array}{l}\begin{cases}0<f(x)<1;\\ g(x)>0;\end{cases}\\ \begin{cases}f(x)>1;\\ g(x)<0.\end{cases}\end{array}\right.$$

Наприклад, розв'язати нерівність $(3-x)^{\frac{3x-5}{3-x}}<1$.

$$(3-x)^{\frac{3x-5}{3-x}}<1 \Leftrightarrow (3-x)^{\frac{3x-5}{3-x}}<(3-x)^0 \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l}\begin{cases}0<3-x<1;\\ \dfrac{3x-5}{3-x}>0;\end{cases}\\ \begin{cases}3-x>1;\\ \dfrac{3x-5}{3-x}<0;\end{cases}\end{array}\right. \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l}\begin{cases}-3<-x<-2;\\ \left(x-\dfrac{5}{3}\right)(x-3)<0;\end{cases}\\ \begin{cases}x<2;\\ \left(x-\dfrac{5}{3}\right)(x-3)>0;\end{cases}\end{array}\right. \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l}\begin{cases}2<x<3;\\ \dfrac{5}{3}<x<3;\end{cases}\\ \begin{cases}x<2;\\ \left[\begin{array}{l}x>3;\\ x<\dfrac{5}{3};\end{array}\right.\end{cases}\end{array}\right. \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \left[\begin{array}{l}2<x<3;\\ x<\dfrac{5}{3}.\end{array}\right.$$

Отже, $x\in\left(-\infty;\frac{5}{3}\right)\cup(2;3)$.

Відповідь. $\left(-\infty;\frac{5}{3}\right)\cup(2;3)$.

3. Нерівність виду $(f(x))^{\varphi(x)}>(g(x))^{\varphi(x)}$

Нерівності такого виду найпростіше розв'язують логарифмуванням обох частин зі збереженням знака початкової нерівності, якщо основа логарифма $a>1$, і зі зміною знака на протилежний, якщо основа логарифма $0<a<1$.

Наприклад, розв'язати нерівність $\frac{1}{4}x^{\log_2 x}<2^{\log_2 x}$. Знайдемо ОДЗ: $x>0$. Прологарифмуємо обидві частини нерівності за основою $a=2>1$ на її ОДЗ: $\log_2\left(\frac{1}{4}x^{\log_2 x}\right)<\log_2\left(2^{\log_2 x}\right)$; $\log_2\frac{1}{4}+\log_2 x^{\log_2 x}<$ $<\log_2 x\cdot\log_2 2$; $-2+\log_2 x\cdot\log_2 x<\log_2 x$; $\log_2^2 x-\log_2 x-2<0$. Уведемо позначення: $t=\log_2 x$, тоді одержимо нерівність: $t^2-t-2<0$; $t_1=-1$, $t_2=2$; $-1<t<2$. Повертаємося до заміни: $\begin{cases}\log_2 x>-1;\\ \log_2 x<2;\end{cases}$

$\begin{cases}x>\dfrac{1}{2};\\ x<4;\end{cases}$ $\frac{1}{2}<x<4$; $x\in\left(\frac{1}{2};4\right)$.

Відповідь. $\left(\frac{1}{2};4\right)$.

Приклад 1. Розв'язати нерівність $0{,}5^{2x+7}\le 4$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty;-4{,}5]$	$[-2{,}5;+\infty)$	$[-4{,}5;+\infty)$	$(-\infty;-2{,}5]$	$[2{,}5;+\infty)$

■ $0{,}5^{2x+7}\le 4$. $\left(\frac{1}{2}\right)^{2x+7}\le\left(\frac{1}{2}\right)^{-2}$; $2x+7\ge-2$; $2x\ge-9$; $x\ge-4{,}5$. $x\in[-4{,}5;+\infty)$.

Відповідь. **В.** ■

Приклад 2. Розв'язати нерівність $5^{8x+1}+5^{8x-1}<130$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; -0{,}25)$	$(-\infty; 0{,}25)$	$(-0{,}25; +\infty)$	$(0{,}25; +\infty)$	$(-\infty; 4)$

■ $5^{8x+1}+5^{8x-1}<130$. $5\cdot 5^{8x}+\dfrac{5^{8x}}{5}<130 \quad \Big| \times 5$; $25\cdot 5^{8x}+5^{8x}<650$; $26\cdot 5^{8x}<650$; $5^{8x}<25$; $5^{8x}<5^2$;

$8x<2$; $x<0{,}25$. $x\in(-\infty;0{,}25)$.

Відповідь: **Б.** ■

Приклад 3. Розв'язати нерівність $4^{\frac{x+1}{x}}-17\cdot 2^{\frac{1}{x}}+4>0$.

А	Б	В	Г	Д
$\left(0;\frac{1}{2}\right)$	$\left(-\frac{1}{2};0\right)$	$\left(-\frac{1}{2};\frac{1}{2}\right)$	$\left(-\frac{1}{2};0\right)\cup\left(0;\frac{1}{2}\right)$	$\left(\frac{1}{2};+\infty\right)$

■ $4^{\frac{x+1}{x}}-17\cdot 2^{\frac{1}{x}}+4>0$; $4^{1+\frac{1}{x}}-17\cdot 2^{\frac{1}{x}}+4>0$; $4\cdot 4^{\frac{1}{x}}-17\cdot 2^{\frac{1}{x}}+4>0$. Зробимо заміну: $2^{\frac{1}{x}}=a$. Тоді $4^{\frac{1}{x}}=\left(2^2\right)^{\frac{1}{x}}=\left(2^{\frac{1}{x}}\right)^2=a^2$. $4a^2-17a+4>0$; $a_1=4$, $a_2=\dfrac{1}{4}$.

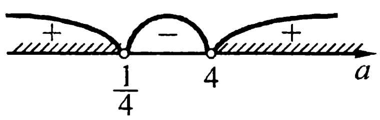

$a<\dfrac{1}{4}$ або $a>4$. Повернемось до заміни:

1. $2^{\frac{1}{x}}<\dfrac{1}{4}$; $2^{\frac{1}{x}}<2^{-2}$; $\dfrac{1}{x}<-2$; $\dfrac{1+2x}{x}<0$.

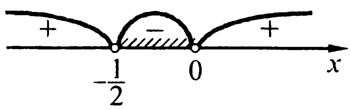

$x\in\left(-\dfrac{1}{2};0\right)$.

2. $2^{\frac{1}{x}}>4$; $2^{\frac{1}{x}}>2^2$; $\dfrac{1}{x}>2$; $\dfrac{1-2x}{x}>0$; $\dfrac{2\left(x-\frac{1}{2}\right)}{x}<0$.

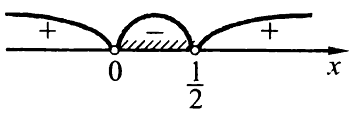

$x\in\left(0;\dfrac{1}{2}\right)$.

Отже, $x\in\left(-\dfrac{1}{2};0\right)\cup\left(0;\dfrac{1}{2}\right)$

Відповідь. **Г.** ■

Приклад 4. Розв'язати нерівність $3^{x-3} > 5^{x^2-7x+12}$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

■ Прологарифмуємо обидві частини нерівності за основою 5. Оскільки $5 > 1$, то знак нерівності зберігається. Тоді: $(x-3)\log_5 3 > x^2 - 7x + 12$; $(x-3)\log_5 3 > (x-3)(x-4)$; $(x-3)(x-4-\log_5 3) < 0$.

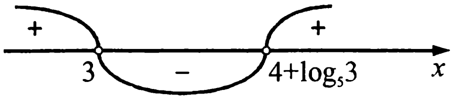

Отже, $x \in (3;\ 4 + \log_5 3)$. Найменший цілий розв'язок — 4.

Відповідь. 4. ■

Приклад 5. Розв'язати нерівність $\left(\sqrt{4+\sqrt{15}}\right)^x + \left(\sqrt{4-\sqrt{15}}\right)^x < 8$. У відповідь записати найбільший цілий розв'язок нерівності.

■ Очевидно, що $\sqrt{4+\sqrt{15}} \cdot \sqrt{4-\sqrt{15}} = 1$, звідки $\sqrt{4-\sqrt{15}} = \dfrac{1}{\sqrt{4+\sqrt{15}}}$. Виконавши заміну: $\left(\sqrt{4+\sqrt{15}}\right)^x = t,\ t > 0$, одержимо: $t + \dfrac{1}{t} < 8$; $t^2 - 8t + 1 < 0$. $t_{1,2} = 4 \pm \sqrt{15}$.

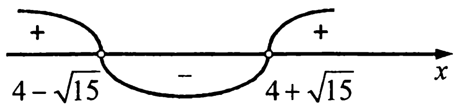

$4 - \sqrt{15} < t < 4 + \sqrt{15}$.

Задана нерівність рівносильна нерівності $4 - \sqrt{15} < \left(\sqrt{4+\sqrt{15}}\right)^x < 4 + \sqrt{15}$;

$\left(4+\sqrt{15}\right)^{-1} < \left(4+\sqrt{15}\right)^{\frac{x}{2}} < \left(4+\sqrt{15}\right)^1$; $-1 < \dfrac{x}{2} < 1$; $-2 < x < 2$. Найбільший цілий розв'язок — $x = 1$.

Відповідь. 1. ■

Приклад 6. Розв'язати нерівність $3^{1+\sqrt{x+1}} + 3^{2-\sqrt{x+1}} \geq 28$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

■ $3^{1+\sqrt{x+1}} + 3^{2-\sqrt{x+1}} \geq 28$; $3 \cdot 3^{\sqrt{x+1}} + \dfrac{3^2}{3^{\sqrt{x+1}}} \geq 28$. Нехай $3^{\sqrt{x+1}} = t,\ t > 0$. Тоді задану нерівність можна записати так: $3t + \dfrac{9}{t} - 28 \geq 0$; $3t^2 - 28t + 9 \geq 0$; $3\left(t - \dfrac{1}{3}\right)(t-9) \geq 0$;

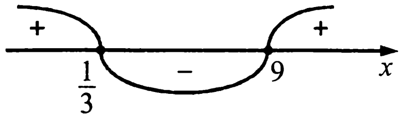

$$\left[\begin{array}{l} t \leq \dfrac{1}{3}; \\ t \geq 9. \end{array}\right.$$

Повернемося до заміни: 1) $3^{\sqrt{x+1}} \leq \dfrac{1}{3}$; $3^{\sqrt{x+1}} \leq 3^{-1}$; $\sqrt{x+1} \leq -1$ — нерівність розв'язків не має;

2) $3^{\sqrt{x+1}} \geq 9$; $\sqrt{x+1} \geq 2$; $x \geq 3$. Найменший цілий розв'язок — $x = 3$.

Відповідь. 3. ■

Приклад 7. Розв'язати нерівність $\left(x^2+x+1\right)^{\frac{x+5}{x+2}} \geq \left(x^2+x+1\right)^3$. У відповідь записати суму цілих розв'язків нерівності.

■ Оскільки $x^2 + x + 1 > 0$ для всіх значень x, то вихідна нерівність рівносильна сукупності двох систем нерівностей:
$$\left[\begin{array}{l}\begin{cases}x^2+x+1\geq 1;\\ \dfrac{x+5}{x+2}\geq 3;\end{cases}\\ \begin{cases}x^2+x+1\leq 1;\\ \dfrac{x+5}{x+2}\leq 3;\end{cases}\end{array}\right. \quad \left[\begin{array}{ll}\begin{cases}x^2+x\geq 0;\\ \dfrac{x+5-3x-6}{x+2}\geq 0;\end{cases} & (1)\\ \begin{cases}x^2+x\leq 0;\\ \dfrac{x+5-3x-6}{x+2}\leq 0.\end{cases} & (2)\end{array}\right.$$

Розв'яжемо систему (1): $\begin{cases}x(x+1)\geq 0;\\ 2\left(x+\frac{1}{2}\right)(x+2)\leq 0;\\ x\neq -2;\end{cases}$ $\begin{cases}\left[\begin{array}{l}x\leq -1;\\ x\geq 0;\end{array}\right.\\ -2<x\leq -\frac{1}{2};\end{cases}$ $x\in(-2;-1]$.

Розв'яжемо систему (2): $\begin{cases}x(x+1)\leq 0;\\ 2\left(x+\frac{1}{2}\right)(x+2)\geq 0;\\ x\neq -2;\end{cases}$ $\begin{cases}-1\leq x\leq 0;\\ \left[\begin{array}{l}x<-2;\\ x\geq -\frac{1}{2};\end{array}\right.\end{cases}$ $x\in\left[-\frac{1}{2};0\right]$.

Об'єднавши розв'язки систем (1) і (2), одержимо: $x\in(-2;-1]\cup\left[-\frac{1}{2};0\right]$.

Цілими розв'язками є -1 і 0, а їх сума дорівнює $-1 + 0 = -1$.

Відповідь. -1. ■

Приклад 8. За яких значень a нерівність $4^x-(a-4)2^x+4>0$ виконується для будь-яких дійсних значень x? У відповідь записати найбільше ціле значення a.

■ Нехай $2^x = t$, $t > 0$. Одержимо квадратну нерівність $t^2 - (a-4)t + 4 > 0$. Сформулюємо завдання так: за яких значень параметра a графік квадратичної функції $f(t) = t^2 - (a-4)t + 4$ на проміжку $(0; +\infty)$ розміщений над віссю t? Це можливо у двох випадках:

1) графік функції $y = f(t)$ міститься над віссю t для будь-якого t, а, отже, і на інтервалі $(0; t)$, якщо дискримінант квадратного тричлена $f(t)$ від'ємний: $(a-4)^2 - 16 < 0$; $a^2 - 8a + 16 - 16 < 0$; $a(a-8) < 0$; $a\in(0; 8)$;

2) якщо $D \geq 0$, то тричлен $f(t)$ не повинен мати додатних коренів. А це можливо за умови $\begin{cases}f(0)\geq 0;\\ t_в=\dfrac{a-4}{2}<0;\\ D\geq 0,\end{cases}$ звідки $\begin{cases}4>0;\\ a<4;\\ a\in(-\infty;0]\cup[8;+\infty);\end{cases}$ $a\in(-\infty; 0]$. Об'єднавши розв'язки 1) і 2), одержимо $a\in(-\infty; 8)$. Найбільше ціле значення дорівнює $a = 7$.

Відповідь. 7. ■

Завдання 15.1–15.21 мають по п'ять варіантів відповідей, з яких тільки ОДНА ПРАВИЛЬНА. Оберіть правильну, на Вашу думку, відповідь.

15.1. Розв'язати нерівність $5^x > 5$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; 1)$	$(-\infty; 0)$	$(0; +\infty)$	$(1; +\infty)$	$(5; +\infty)$

15.2. Розв'язати нерівність $\left(\frac{1}{3}\right)^x > \frac{1}{3}$.

А	Б	В	Г	Д
$(1; +\infty)$	$\left(\frac{1}{3}; +\infty\right)$	$\left(-\infty; \frac{1}{3}\right)$	$(-\infty; 0)$	$(-\infty; 1)$

15.3. Знайти множину розв'язків нерівності $0{,}7^x < 1$.

А	Б	В	Г	Д
$\varnothing$	$(-\infty; +\infty)$	$(-\infty; 0)$	$(0; +\infty)$	$(1; +\infty)$

15.4. Розв'язати нерівність $2^x < \frac{1}{8}$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; -3)$	$\left(-\infty; \frac{1}{3}\right)$	$\left(-\infty; -\frac{1}{3}\right)$	$(-3; +\infty)$	$\left(\frac{1}{3}; +\infty\right)$

15.5. Розв'язати нерівність $9^{x+5} > 27^x$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; 5)$	$(10; +\infty)$	$(-\infty; 10)$	$(0; 10)$	Будь-яке дійсне число

15.6. Яка з наведених нерівностей має розв'язки?

А	Б	В	Г	Д
$7^x < -1$	$7^{\lvert x\rvert} < 0{,}7$	$7^{x^2} < 1$	$\left(\frac{1}{7}\right)^{x^2} < 2$	$\left(\frac{1}{7}\right)^{x^2} > 2$

15.7. Розв'язати нерівність $7^x - 7^{\frac{1}{x}} > 0$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; -1)\cup(0; 1)$	$(-1; 1)$	$(1; +\infty)$	$(-\infty; -1)\cup(1; +\infty)$	$(-1; 0)\cup(1; +\infty)$

15.8. Знайти множину розв'язків нерівності $4^x > 3$.

А	Б	В	Г	Д
R	$(-\infty; \log_4 3)$	$(-\infty; \log_3 4)$	$(\log_4 3; +\infty)$	$(\log_3 4; +\infty)$

15.9. Розв'язати нерівність $1 \le \left(\frac{1}{3}\right)^x \le 27$.

А	Б	В	Г	Д
$\left[0; \frac{1}{3}\right]$	$[0; 3]$	$\left[\frac{1}{3}; 1\right]$	$[-3; 0]$	$\left[-\frac{1}{3}; 0\right]$

15.10. Розв'язати нерівність $3^x > 5^x$.

А	Б	В	Г	Д
$(-\infty; 0)$	$(0; +\infty)$	$(-\infty; -1)$	$(1; +\infty)$	$\varnothing$

15.11. Розв'язати нерівність $\left(\frac{1}{3}\right)^{x^2-x-20}>1$.

А	Б	В	Г	Д
$\left(-\frac{1}{4};\frac{1}{5}\right)$	(–5; 4)	(4; 5)	$\left(-\frac{1}{5};\frac{1}{4}\right)$	(–4; 5)

15.12. Розв'язати нерівність $2^{x+1}+2^x<24$.

А	Б	В	Г	Д
(–3; +∞)	(–∞; –3)	(3; +∞)	(0; 3)	(–∞; 3)

15.13. Знайти множину розв'язків нерівності $4^x-6\cdot 2^x+8<0$.

А	Б	В	Г	Д
(–6; 8)	(2; 4)	(1; 2)	(–∞; 2)∪(4; +∞)	(–∞; 1)∪(2; +∞)

15.14. Розв'язати нерівність $x^2\cdot 3^x-3^{x+1}\le 0$.

А	Б	В	Г	Д
(–∞; –1)∪(–1; 1)	(–1; 1)	$\left[-\sqrt{3};\sqrt{3}\right]$	(–3; 3)	$\left(-\infty;-\sqrt{3}\right)\cup\left(\sqrt{3};+\infty\right)$

15.15. Розв'язати нерівність $3^x+3^{2-x}>10$.

А	Б	В	Г	Д
(–∞; 0)∪(2; +∞)	(–∞; 1)∪(9; +∞)	(0; 2)	(–∞; 3)∪(10; +∞)	(1; 9)

15.16. Указати найменший розв'язок нерівності $\left(\frac{2}{5}\right)^{x+2}\le\left(\frac{5}{2}\right)^2$.

А	Б	В	Г	Д
0	–4	4	–2	Не існує

15.17. Розв'язати нерівність $3^{|x|+2}>27$.

А	Б	В	Г	Д
(–∞; –5)∪(5; +∞)	(–5; 5)	(–1; 1)	(–∞; –1)∪(1; +∞)	∅

15.18. Розв'язати нерівність $\left(\frac{1}{2}\right)^{|x|-1}<\frac{1}{8}$.

А	Б	В	Г	Д
R	(–∞; –4)∪(4; +∞)	(–4; 4)	(4; +∞)	(–∞; –2)∪(2; +∞)

15.19. Розв'язати нерівність $\left(2^x-2\right)\sqrt{x^2-5x+6}\ge 0$.

А	Б	В	Г	Д
[1; 2)∪(3; +∞)	[0; 2]∪[3; +∞)	[3; +∞)	[1; +∞)	[1; 2]∪[3; +∞)

15.20. Розв'язати нерівність $2^{x^2}>\sin x$.

А	Б	В	Г	Д
R	∅	(–∞; 0)∪(0; +∞)	0	(–∞; 1)∪(1; +∞)

15.21. За якого значення параметра a нерівність $a^2 - 2 \cdot 4^{x+1} - a \cdot 2^{x+1} > 0$ не має розв'язків?

А	Б	В	Г	Д
$a > 1$	$a \neq 0$	$a < 0$	$a > 0$	$a = 0$

Завдання 15.22–15.25 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть один відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

15.22. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $7^x > 1$

2 $7^x > -1$

3 $\left(\frac{1}{7}\right)^x < -1$

4 $\left(\frac{1}{7}\right)^x > 1$

А $(1; +\infty)$

Б $(-\infty; 0)$

В $(0; +\infty)$

Г $(-\infty; +\infty)$

Д $\varnothing$

15.23. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $(\lg 5)^{x+2} > (\lg 5)^{-1}$

2 $(\lg 12)^{x+2} > (\lg 12)^{-1}$

3 $(\sin 3)^{x-3} > (\sin 3)^4$

4 $(\ln 3)^{x-3} > (\ln 3)^3$

А $(6; +\infty)$

Б $(-\infty; 7)$

В $(-\infty; -3)$

Г $(-\infty; 3)$

Д $(-3; +\infty)$

15.24. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $1 \le \left(\frac{1}{2}\right)^x \le 16$

2 $1 \le 2^x \le 16$

3 $1 \le 16^x \le 2$

4 $1 \le \left(\frac{1}{16}\right)^x \le 2$

А $\left[-\frac{1}{4}; 0\right]$

Б $[-4; 0]$

В $\left[0; \frac{1}{4}\right]$

Г $\left[\frac{1}{4}; 4\right]$

Д $[0; 4]$

15.25. Установити відповідність між нерівностями (1–4) та множинами їх розв'язків (А–Д).

1 $2^{|x|+2} > \frac{1}{8}$

2 $2^{|x|+2} > 8$

3 $\left(\frac{1}{2}\right)^{|x|+2} > 8$

4 $\left(\frac{1}{2}\right)^{|x|+2} > \frac{1}{8}$

А $(1; +\infty)$

Б $(-1; 1)$

В $(-\infty; -1) \cup (1; +\infty)$

Г $(-\infty; +\infty)$

Д $\varnothing$

Розв'яжіть завдання 15.26–15.41. Відповідь запишіть десятковим дробом.

15.26. Розв'язати нерівність $\sqrt{27}\cdot 3^{7x-x^2}\geq\frac{\sqrt{243}}{3^{2x+1}}$. У відповідь записати суму всіх цілих розв'язків нерівності.

15.27. Розв'язати нерівність $2^{x^2+3x}-8\cdot 2^x>0$. У відповідь записати суму всіх цілих чисел, які не є розв'язками нерівності.

15.28. Розв'язати нерівність $5\cdot 2^{\sqrt{x}}-3\cdot 2^{\sqrt{x}-1}\geq 56$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

15.29. Розв'язати нерівність $2^x+2^{-x+1}-3<0$. У відповідь записати координату середини проміжку, який є розв'язком нерівності.

15.30. Розв'язати нерівність $2^{\sqrt{x}}-2^{1-\sqrt{x}}\leq 1$. У відповідь записати координату середини проміжку, який є розв'язком нерівності.

15.31. Розв'язати нерівність $\left(2^x-8\right)\left(x^2-4x+3\right)>0$. У відповідь записати добуток усіх натуральних чисел, які не є розв'язками нерівності.

15.32. Розв'язати нерівність $\frac{1}{2^{x+1}-1}>\frac{1}{2^x+3}$. У відповідь записати координату середини проміжку, який є розв'язком нерівності.

15.33. Розв'язати нерівність $2\cdot 4^x-5\cdot 6^x+3\cdot 9^x<0$. У відповідь записати координату середини проміжку, який є розв'язком нерівності.

15.34. Знайти найбільший цілий розв'язок нерівності $7^{x-5}>3^{x^2+x-30}$.

15.35. Розв'язати нерівність $\left(\sqrt{2}-1\right)^{\frac{6x-6}{x+1}}\leq\left(\sqrt{2}+1\right)^{-x}$. У відповідь записати найбільший розв'язок нерівності.

15.36. Розв'язати нерівність $3^{x^2+2}-5^{x^2-1}>5^{x^2+1}+3^{x^2-1}$. У відповідь записати суму всіх розв'язків нерівності.

15.37. Розв'язати нерівність $\sqrt{9^x+24}-2>3^{x+1}$. У відповідь записати найбільший цілий розв'язок нерівності.

15.38. Розв'язати нерівність $\left(\frac{1}{4}\right)^{2x-0,5x^2}\geq 2^{|2x-10|+x}$. У відповідь записати суму всіх цілих чисел, які не є розв'язками нерівності.

15.39. Розв'язати нерівність $7^{x-5}>3^{x^2+x-30}$. У відповідь записати найменший цілий розв'язок нерівності.

15.40. Розв'язати нерівність $\left(\sqrt{5}-2\right)^x+\left(\sqrt{5}+2\right)^x<2\sqrt{5}$. У відповідь записати суму всіх розв'язків нерівності.

15.41. Розв'язати нерівність $(x+3)^{-2x^2-7x-5}<1$. У відповідь записати суму всіх цілих недодатних розв'язків нерівності.